

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

Fakulta podnikatelská

Mgr. Jana Markesová

**VLIV PODNIKATELSKÉ ETIKY NA EKONOMICKÉ
VÝSLEDKY MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ**

**THE INFLUENCE OF BUSINESS ETHICS ON ECONOMIC
PERFORMANCE OF SMEs**

ZKRÁCENÁ VERZE PH.D. THESIS

Obor: Ekonomika a řízení podniku

Školitel: Doc. Ing. Mirko Dohnal, DrSc.

Oponenti: Prof. Ing. Jiří Dvořák, DrSc.
Prof. PhDr. Stanislav Hubík, CSc.
Doc. RNDr. Jiří Macur, CSc.

Datum obhajoby: 27. května 2003

KLÍČOVÁ SLOVA

podnikatelská etika, fuzzy logika, kvalitativní modelování

KEYWORDS

business ethics, fuzzy logic, qualitative modelling

MÍSTO ULOŽENÍ PRÁCE

Oddělení pro vědu a výzkum FP VUT v Brně

© Jana Markesová, 2003

ISBN 80-214-2424-9

ISSN 1213-4198

OBSAH

1 ÚVOD	5
2 PŘEDMĚT A CÍLE DISERTAČNÍ PRÁCE	5
3 VYMEZENÍ POJMŮ A VÝCHODISKA VÝZKUMU DISERTAČNÍ PRÁCE	6
3.1 Podnikatelská etika a její vývoj	6
3.2 Definice malých a středních podniků a jejich právní formy	6
3.3 Hodnocení úspěchu v podnikání	7
3.3.1 Definice úspěšného podniku	7
3.3.2 Finanční analýza	7
3.4 Bankroty firem a jejich příčiny	7
3.5 Základy fuzzy teorie	8
3.5.1 Úvod	8
3.5.2 Fuzzy logika	8
3.5.3 Fuzzy expertní systémy	10
3.6 Základy kvalitativního modelování	11
4 PŘEHLED O SOUČASNÉM STAVU ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY	12
4.1 Sociální odpovědnost firem	13
4.2 Etické kodexy a jejich význam	13
4.3 Výzkumy etického chování firem	13
4.4 Současný stav etiky v podnikání	13
4.4.1 Podnikatelská etika v Itálii	13
4.4.2 Podnikatelská etika v České republice	14
4.5 Rozvoj malých a středních podniků	15
4.5.1 SMEs v Itálii	15
4.5.2 SMEs v České republice	16
4.6 Insolvence podniků a bankroty firem	16
4.6.1 Evropa	16
4.6.2 Itálie	17
4.6.3 Česká republika	17
5 ŘEŠENÍ A VÝSLEDKY DISERTAČNÍ PRÁCE	18
5.1 Metody a techniky zpracování disertační práce	18
5.2 Zaměření výzkumu	18
5.3 Vytvoření fuzzy modelu	19
5.3.1 Stanovení proměnných a jejich definice	19
5.3.2 Vytvoření slovníku pro každou proměnnou	20
5.3.3 Sestavení znalostní báze a testování konzistence	20
5.3.4 Fuzzy dotazování a predikce	20
5.3.5 Závěr	21
5.4 Vzájemný vztah mezi etickým chováním firem a jejich ekonomickými výsledky	21
5.5 Vytvoření kvalitativního modelu	22
5.5.1 Definice proměnných	22
5.5.2 Stanovení relací mezi proměnnými	23
5.5.3 Řešení kvalitativního modelu	25
5.5.4 Zobrazení přechodů	26
5.5.5 Závěr	27
6 PŘÍNOS DISERTAČNÍ PRÁCE	27
6.1 Přínos pro teorii	27
6.2 Přínos pro praxi	28
7 ZÁVĚR	28
8 BIBLIOGRAFIE	29
Životopis	32

Abstrakt

Tato disertační práce se zaměřuje na malé a střední podniky v České republice a v Itálii a shrnuje dosavadní poznatky a vývojové trendy z oboru podnikatelské etiky a ekonomické výkonnosti podniků. Dále zkoumá, zda existuje vzájemný vztah mezi etickým chováním firem a jejich ekonomickými výsledky. Při tomto výzkumu bylo použito metod fuzzy logiky a kvalitativního modelování.

Nejdříve bylo definováno 24 proměnných, pomocí kterých bylo expertně ohodnoceno finanční zdraví a úroveň etického chování 77 českých a 77 italských zkoumaných firem z oblasti strojírenství a elektrotechniky. Na základě takto vzniklých podmíněných tvrzení byl s pomocí fuzzy expertního systému vytvořen fuzzy model, který umožňuje zhodnotit, do jaké míry se vzájemná souvislost ekonomické výkonnosti a etického chování firem projevuje. Tento model zároveň poskytuje dosud nevyužitý nástroj k hodnocení finanční výkonnosti a k predikci bankrotů firem na základě jiných než finančních ukazatelů.

Na bázi 15 proměnných souvisejících s vnitřním prostředím a vnějším okolím podniků a vazeb, které byly mezi těmito proměnnými definovány, byl dále vytvořen kvalitativní model umožňující generovat scénáře možného budoucího vývoje při jakékoli změně vstupních podmínek.

Abstract

This dissertation concentrates on small and medium enterprises in the Czech Republic and in Italy, summing up up-to-date knowledge and development trends in business ethics and financial performance of companies. Further, the analysis concentrates on whether there is some kind of correlation between the companies' ethical behaviour and their economic results. In this research, methods of fuzzy logic and qualitative modelling were applied.

First, 24 variables were defined that have been used by experts to evaluate financial performance and the level of ethical behaviour of 77 Czech and 77 Italian companies from the sectors of machine industry and electrotechnics. The conditional statements generated in this way, were then transformed into a fuzzy model and inputted in a fuzzy expert system. This model can be used to evaluate up to what extent there is a correlation between financial performance and ethical behaviour of companies. Likewise, the model represents a still unused instrument to guess at the companies' health and to predict bankruptcies of companies on the basis of non-financial indicators.

On the basis of 15 variables relative to internal and external environment of companies, among which mutual relations were defined, a qualitative model was created that can be used to generate scenarios of possible future development at any change of initial conditions.

1 ÚVOD

Současná moderní průmyslová společnost se vyznačuje dosud nebývalou délbou práce ve výrobě i službách, stálým zdokonalováním informačních a zpravodajských systémů, rostoucí diferenciací a internacionalizací trhů, stále větším množstvím protikladných ekonomických zájmů, společenských a sociálních konfliktů a možných ekologických hrozeb. Zároveň s postupujícím procesem globalizace je stále více zřejmé, že utilitární zaměření člověka, které odpovídá konceptu (neo)klasické ekonomie, vede k řadě problémů. Orientace na spotřebu, jejíž nesmyslné stupňování je považováno za pokrok, způsobuje exploataci zdrojů a devastaci přírody, prohloubení disproporce mezi vyspělými zeměmi a zeměmi tzv. třetího světa. Stále naléhavěji se projevují otázky po limitech přírodních i lidských a problematika trvale udržitelného rozvoje. Vysoká dynamika všech těchto převážně ekonomických procesů, jež mají globální charakter, vyvolává dále potřebu také limitů morálních. Stále naléhavěji je třeba řešit vztah a propojení ekonomie a etiky [17].

Jedním z trendů charakteristických pro soukromý sektor v posledním desetiletí je posun soukromých společností směrem k principům "řádného občanství společností" (*good corporate citizenship*). Jedná se o takové chování společností, které klade důraz na ochranu životního prostředí a lidských práv, budování vztahu k zaměstnancům, konkurenci, neziskovému sektoru a místní komunitě, informační otevřenost, přijetí etických pravidel a důsledné potírání korupce.

Ve vyspělých zemích západní Evropy a v USA firmy přijímají tato pravidla, jednak z důvodu tlaku aktivistů, médií, sociálně či environmentálně uvědomělých zákazníků a investorů, ale i na základě zjištění dlouhodobé výhodnosti tohoto přístupu. V České republice se sice o etice v podnikání hovoří, bohužel však povětšinou pouze v teoretické rovině. Firmy si totiž zatím neuvědomují, že z dlouhodobého hlediska se dodržování etických principů kladně projeví i na jejich ekonomických výsledcích.

2 PŘEDMĚT A CÍLE DISERTAČNÍ PRÁCE

Cílem této disertační práce je:

- popsat a analyzovat současný stav etického chování malých a středních firem v České republice a v Itálii
- popsat a analyzovat současný stav v oblasti rozvoje ekonomické výkonnosti malých a středních firem v České republice a v Itálii
- provést výzkum v oblasti SMEs v regionu Moravy a v italských regionech Emilia Romagna a Lombardia a zjistit, zda má etické, resp. neetické chování vliv na jejich ekonomické výsledky
- s pomocí fuzzy expertního systému vytvořit model, který na základě stupně etického chování malých a středních podnikatelských subjektů a dalších nefinančních hledisek umožní predikovat jejich úspěšnost a životaschopnost
- s využitím metody kvalitativního modelování nastínit možné scénáře vývoje v oblasti podnikatelské etiky v souvislosti s ekonomickými výsledky firem

3 VYMEZENÍ POJMŮ A VÝCHODISKA VÝZKUMU DISERTAČNÍ PRÁCE

3.1 PODNIKATELSKÁ ETIKA A JEJÍ VÝVOJ

Podnikatelská etika je nová disciplína, která chce do světa podnikání vnést etickou reflexi. To znamená, že předmětem podnikatelské etiky je dát možnost směřovat (případně vinkulovat) v morálním slova smyslu jednání firem jak uvnitř tak navenek: zaměstnanců firmy mezi sebou, zaměstnanců firmy s dodavateli a klienty nebo s jinými subjekty zainteresovanými v širším smyslu. Podnikatelská etika je tak často chápána jako morální sonda do odpovědnosti jedince, což je velmi často manažer, nebo jednotliví zaměstnanci. Základní myšlenkou tohoto chápání etiky je, že kdokoliv může být postaven před nějaký morální problém, který musí řešit s pomocí etické koncepce. Proto mnoho firem zavádí etické kodexy, které mají manažerům a zaměstnancům firmy poskytnout určité vodítko, jak v různých situacích postupovat [40,41].

Podnikatelská etika (business ethics nebo též ethics of business) vzniká koncem 50. let ve Spojených státech. Jejím cílem je dát jasná pravidla podnikání. Zabývá se například otázkami znečišťování životního prostředí průmyslovou výrobou, právy zaměstnanců, obchodním tajemstvím, konkurencí, potíráním korupce, ochranou spotřebitele, spekulacemi na burze atd.

Vznik podnikatelské etiky začátkem 2. poloviny 20. století souvisí se dvěma základními vývojovými trendy: přibližování trhů a prolínání různých kultur způsobilo zásadní změnu celkové orientace v podnikání, a to od pouhé výroby a výrobku k trhu, ke spokojenosti zákazníka, k inovaci sociálně-ekonomického kontextu, k místnímu vývoji a v poslední době též k odpovědnosti za životní prostředí a k trvale udržitelnému rozvoji.

Vznik podnikatelské etiky též přímo souvisí s oddělením vlastnictví a managementu firem ve velkých amerických korporacích, které nahradily velkou část malých a středních podniků [2].

3.2 DEFINICE MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ A JEJICH PRÁVNÍ FORMY

Pro účely této práce budeme vycházet z definice ukotvené v Doporučení Evropské komise 96/280/EC upravené v závěru roku 2001 [15]:

Podnik je jakákoli jednotka bez ohledu na svoji právní formu (včetně podniků jediného vlastníka a rodinných podniků), která provozuje nějakou ekonomickou činnost (včetně řemesel nebo jiných aktivit, podílnictví nebo sdružení provozujících ekonomickou činnost).

Malé a střední podniky (SMEs) jsou takové, které splňují následující podmínky:

- mají méně než 250 zaměstnanců
- mají roční obrat, který není vyšší než 50 miliónů EUR anebo roční bilanci nepřesahující 43 miliónů EUR
- nejsou vlastněny z více než 25% větším podnikem/podniky, které samy nesplňují definici SME

V disertaci se zaměřím na výzkum následujících ekonomických subjektů splňujících kritéria SMEs: podnikatelé – fyzické osoby, obchodní společnosti – právnické osoby (společnost s ručením omezeným, akciová společnost je společnost, družstvo). Dalšími obchodními společnostmi se v této práci nebudu zabývat.

3.3 HODNOCENÍ ÚSPĚCHU V PODNIKÁNÍ

3.3.1 Definice úspěšného podniku

Dnes se téměř univerzálně za hlavní finanční cíl podniku, tedy i za měřítko jeho úspěšnosti, považuje maximalizace hodnoty podniku z hlediska jeho vlastníků. Objevují se i moderní teorie, které do těchto cílů zahrnují vedle čistě ekonomických aspektů i hlediska udržitelného rozvoje. Současné celosvětové ekonomické prostředí však zatím na plnění takových cílů není orientováno [25].

3.3.2 Finanční analýza

Úkolem finanční analýzy je globálně posoudit finanční pozici podniku, tedy stanovit souhrnnou diagnózu finančního zdraví podniku. Data pro tuto analýzu se čerpají z mnoha finančních i nefinančních zdrojů; mezi finančními informacemi zaujímají přední místo účetní výkazy finančního účetnictví [25]. Ke kvalitnímu provedení finanční analýzy je třeba kromě informací obsažených ve výkazech finančního účetnictví znát také některé nefinanční informace, které mohou být kvantifikovatelné či nekvantifikovatelné [25, 34]. Tyto údaje se týkají hlavně oboru činnosti daného podniku, jeho postavení na trhu, charakteru jeho vztahů s odběrateli a dodavateli apod. Výsledky finanční analýzy jsou důležité nejen pro manažery podniku, ale též pro banky, stávající a potenciální investory, burzovní makléře atd.

Ukazatele, jež jsou při finanční analýze využívány, lze sdružit do několika skupin. Přitom stanovení počtu těchto skupin, jakož i jejich obsahu, není v ekonomické teorii a praxi jednotné. Nejběžnější je však dělení na čtyři základní skupiny [34]: ukazatele rentability, ukazatele aktivity, ukazatele likvidity a ukazatele zadluženosti a finanční struktury.

Kromě podílových ukazatelů existují i souhrnné indexy, které představují celkovou charakteristiku finančně-ekonomické situace a výkonnosti podniku vyjádřenou jedním číslem. Tyto indexy jsou sestaveny jako součty mnoha ukazatelům, kterým byly přiřazeny váhy podle jejich důležitosti. Nejznámějším syntetickým ukazatelem je Altmanův index finančního zdraví.

3.4 BANKROTY FIREM A JEJICH PŘÍČINY

O bankrotu neboli úpadku firmy hovoříme, pokud se tato nachází v platební neschopnosti, tzn. není schopna řádně dostát svým závazkům. Platební neschopnost vyplývá z chybějících prostředků ve vlastnictví dlužníka na úhradu svých splatných závazků a z nemožnosti tyto prostředky si opatřit jinde, např. prostřednictvím úvěru [7].

Český právní řád pojem bankrotu nezná. V zákonu o konkurzu a vyrovnání 328/1991 se hovoří o úpadku, který je definován takto [53]:

Dlužník je v úpadku, jestliže má více věřitelů a není schopen po delší dobu plnit své splatné závazky.

Fyzická osoba, je-li podnikatelem, a právnická osoba je v úpadku i tehdy, jestliže je předlužena. O předlužení jde tehdy, jestliže tato osoba má více věřitelů a jestliže její splatné závazky jsou vyšší než její majetek.

Jestliže je dlužník v úpadku, lze u konkurzního soudu zahájit konkurzní nebo vyrovnací řízení, jehož cílem je dosáhnout poměrného uspokojení věřitelů z dlužníkovy majetku. Konkurs se prohlásí na návrh dlužníka, jeho věřitele nebo likvidátora právnické osoby [53]. Konkurs a forma nuceného vyrovnání je jednou z variant, jak zachovat obchodní činnost firmy a současně zbavit firmu mnohdy nesplacitelných historických závazků. V průběhu konkurzu lze současně realizovat revitalizační program a připravit tak firmu na další etapu hospodářského rozvoje po skončení

konkurzního řízení [39]. Další možnosti, které mohou po vyhlášení konkurzu nastat, je odprodání firmy i s jejími dluhy (takeover) nebo likvidace.

Většina příčin bankrotů přímo vychází ze špatně zvolené firemní strategie a špatného řízení, tzn. na většině bankrotů se přímo podílí management.

V České republice jsou v lit. [24, 30, 42] popsány tyto nejčastější příčiny úpadků firem: neshody mezi společníky ve firmách včetně komunikačních bariér, špatné řízení, chyby v řízení (vyplývající např. z nedostatku obchodních a finančních zkušeností), špatné řízení zásob, nedůsledná kontrola práce, absence podnikatelské strategie, nezvládnutí růstu firmy, nekvalitní nebo zastaralé výrobky, vysoké fixní náklady, radikální snížení odbytu, nespolehliví odběratelé, neexistence odpovídající technologie, know-how.

3.5 ZÁKLADY FUZZY TEORIE

3.5.1 Úvod

Lidský mozek má jednu vlastnost, kterou nedokáže nahradit či napodobit ani nejmodernější výpočetní technika. Z obrovského množství informací dovede vybrat pouze takové, které jsou pro určité rozhodnutí relevantní, a dokonce i při nedostatku informací dovede udělat pokud ne optimální, tak obvykle ne úplně špatné rozhodnutí [12, 24, 54].

Této schopnosti lidského mozku je zapotřebí prakticky ve všech oborech lidské činnosti. Špičkových expertů je však ve světě málo a jejich služby jsou velmi drahé. Proto je snahou jejich zkušenosti formalizovat, a tak je zpřístupnit všem uživatelům za pomoci výpočetní techniky. S jejím využitím lze velkou rychlostí např. vyhledat, modifikovat a zpracovat informace, zejména pokud se pracuje s databázemi, kde jsou již systematicky utříděné údaje. Jedná-li se však o reálné problémy z reálného života, je využití počítačů omezené. Souvisí to s tím, že reálný život je vždy neurčitý [24].

3.5.2 Fuzzy logika

Reálné problémy nelze popsat jednoduše, černobíle. V realitě je zapotřebí popsat plynulý přechod od bezvýhradného „ano“ přes neutrální postoj až k totálnímu „ne“ [24].

S nejistotou a vágností počítá teorie fuzzy množin. Fuzzy množina je taková množina, jejíž prvky vykazují plynulý přechod od naprosté příslušnosti k množině k naprosté nepřislušnosti k množině [12, 54].

Pro porozumění využití fuzzy logiky je třeba nastínit základní pojem v této oblasti, a tím je stupeň příslušnosti. Demonstrujme si tento pojem na definici fuzzy množiny proměnné použité při popisu firmy udávající věk rozhodujících představitelů firem (*AGE*) a jeho charakteristice optimálnosti pro podnikání [24].

Věk 15 let rozhodně nepatří k fuzzy množině *AGE*, protože podnikat v tomto věku česká legislativa neumožňuje [24]. Proto stupeň příslušnosti

$$\text{stáří} = 15$$

k fuzzy množině *AGE* je nula. Formálně to zapíšeme takto:

$$\mu_{AGE}(x) = 0 \tag{1}$$

kde $\mu_{AGE}(x)$ je stupeň příslušnosti veličiny x k fuzzy množině *AGE*.

Obvyklý věk pro podnikání je:

$$\text{stáří} = 30$$

ale běžný věk pro podnikání může být i

$$\textit{stáří} = 35$$

Proto

$$\mu_{AGE}(30)=1 \text{ a } \mu_{AGE}(35)=1$$

Na druhé straně je jasné, že

$$\textit{stáří} = 100$$

již zcela určitě není běžný věk pro podnikání, proto

$$\mu_{AGE}(100)=0$$

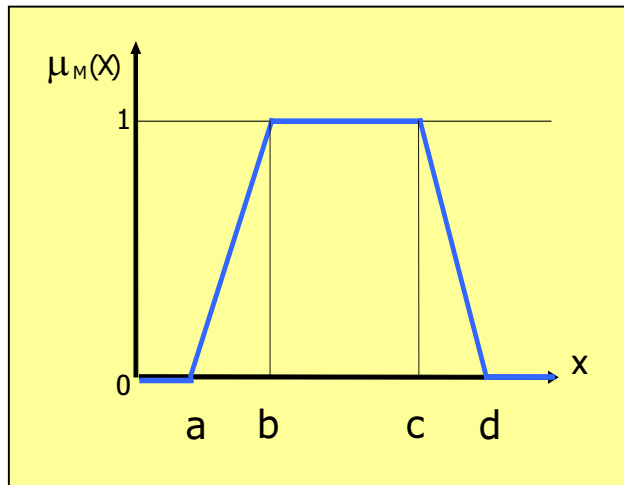
Doposud nebylo nutné použít fuzzy logiku, protože u všech hodnot veličiny x bylo možné rozhodnout, zda patří nebo nepatří k běžnému či optimálnímu věku pro podnikání (AGE). Existují však intervaly, kde může vzniknout spor o to, zda se jedná o množinu AGE či nikoliv [24].
Například

$$\mu_{AGE}(19)=0,5 \text{ nebo } \mu_{AGE}(65)=0,4$$

To znamená, že 19 let je považováno jen z 50% a 65 let jen ze 40% za optimální věk pro podnikání.

Zkušenosti s fuzzy logikou jednoznačně ukazují, že snaha o přesnou kvantifikaci hranic mezi běžným nebo optimálním věkem pro podnikání nebo věkem, který do množiny AGE rozhodně nepatří, má velký význam, protože v reálných situacích není tato hranice určitelná. Proto se používá standardní funkce stupně příslušnosti (viz obrázek 3-1) [24].

Obrázek 3-1: Grafické znázornění stupně příslušnosti k fuzzy množině

Z obrázku 3-1 je patrné, že celá funkce stupně příslušnosti je určena čtyřmi body a , b , c , d . Hodnoty v intervalech $(-\infty; a)$ a $(d; +\infty)$ mají k fuzzy množině M nulový stupeň příslušnosti

$$\mu_M(-\infty; a) \wedge (d; +\infty) = 0 \quad (2)$$

Hodnoty v intervalu $(b; c)$ patří k fuzzy množině M zcela

$$\mu_M(b; c) = 1 \quad (3)$$

Hodnoty v intervalech $(a; b)$ a $(c; d)$ patří k fuzzy množině M částečně. Funkce příslušnosti v těchto intervalech nabývá hodnot

$$0 < \mu_M < 1 \tag{4}$$

Jednoduše popsat fuzzy množinu AGE lze například takto:

$$a = 0, \quad b=20, \quad c=50, \quad d = 80$$

Tato definice představuje rozhodnutí jednoho nebo více expertů. Čtveřice čísel

$$(a, b, c, d) \tag{5}$$

je klíčový koncept celé fuzzy logiky. Od tohoto konceptu se odvozují definice průniku, sjednocení, definice vícedimenzionálních množin a jejich podobnosti.

3.5.3 Fuzzy expertní systémy

Fuzzy expertní systém je program, který je schopen výše uvedené algoritmy realizovat [12, 24]. Na vstupu do fuzzy expertních systémů stojí soubor propozic, která představují hodnocení dané reality pomocí hodnot stanovených proměnných, a dále slovníky těchto proměnných.

Množina propozic má tuto formu:

$$\begin{aligned} & \text{Jestliže } A_{11} \text{ a } A_{12} \text{ a } \dots \text{ a } A_{1n} \text{ pak } B_1 \text{ nebo} \\ & \text{Jestliže } A_{21} \text{ a } A_{22} \text{ a } \dots \text{ a } A_{2n} \text{ pak } B_2 \text{ nebo} \\ & \text{Jestliže } A_{31} \text{ a } A_{32} \text{ a } \dots \text{ a } A_{3n} \text{ pak } B_3 \text{ nebo} \\ & \dots \tag{6} \\ & \dots \\ & \text{Jestliže } A_{m1} \text{ a } A_{m2} \text{ a } \dots \text{ a } A_{mn} \text{ pak } B_m \end{aligned}$$

kde fuzzy množiny

$$A_{ij} B_j, \quad i = 1, 2, \dots, m \quad j = 1, 2, \dots, n \tag{7}$$

jsou jednodimenzionální množiny a mohou být specifikovány a/nebo modifikovány s použitím dříve zmíněných bodů a, b, c, d .

Zkušenosti s expertními systémy říkají, že nejdůležitější charakteristikou logického algoritmu je jeho transparentnost. V praxi někteří uživatelé chtějí vědět, jakým způsobem se dospělo k závěru [12, 31]. Koncentrujme se nyní na jednoduchý logický úkol a ohodnotíme jednodimenzionální množinu R , která je odpovědí na vybranou n -dimenzionální otázku Q :

$$Q = Q_1 \text{ a } Q_2 \text{ a } \dots \text{ a } Q_n \tag{8}$$

Dále hovoříme o transparentním „fuzzy odpovídajícím“ formalizmu

$$Q \rightarrow \text{suma prohlášení rovnice (9)} \rightarrow R \tag{9}$$

který je tvořen na **fuzzy similaritě**. Similarita s dvou n -dimenzionálních fuzzy množin V, W je:

$$s(n, V, W) = \min_{1 \leq j \leq n} \{ \max_{X_j} [\min [\mu_{V_j}(X_j) \mu_{W_j}(X_j)]] \} \tag{10}$$

kde

$$\max_{X_j} \{ \min [\mu_{V_j}(X_j) \mu_{W_j}(X_j)] \} \tag{11}$$

reprezentuje **fuzzy průsečík** dvou jednodimenzionálních množin

$$V_j \text{ a } W_j \tag{12}$$

Index j_{min} je indexem proměnné $X_{j_{min}}$, která limituje podobnost $s(a, V, W)$

$$s(n, V, W) = \max_{X_{j_{min}}} \{ \min [\mu_{V_j}(X_j) \mu_{W_j}(X_j)] \} \tag{13}$$

Reálné báze znalostí, jak již bylo dříve řečeno, jsou vždy částečně nekonzistentní. Z toho důvodu je nutné testovat, tj. numericky ohodnotit, práh této nekonzistnosti podobnosti S_t .

$$\text{Jestliže } s < S_t \quad \text{pak} \quad s \rightarrow 0 \quad (14)$$

i -té prohlášení (rovnice 6) je aktivováno pomocí n -dimenzionální fuzzy otázky Q (rovnice 8), jestliže fuzzy množina Z_i

$$Z_i = A_{i1} \text{ a } A_{i2} \text{ a } \dots \text{ a } A_{in} \quad (15)$$

a otázka Q (rovnice 8) jsou fuzzy podobné (rovnice 13)

$$s(n, Q, Z_i) > 0 \quad (16)$$

Množina (W, Q) těchto prohlášení, která jsou aktivována pomocí otázky Q , potom je

$$W(Q) = \{i / s(n, Z_i, Q) > 0\} \quad (17)$$

Odpověď R fuzzy modelu (rovnice 9) na otázku Q (rovnice 8) je následující fuzzy spojení množin B :

$$R = \cup_{i \in W(Q)} B_i \quad (18)$$

Metody znalostního inženýrství se používají pro vytváření co nejlepších fuzzy modelů. Některé jednoduché algoritmy jsou popsány v lit. [16].

Na základě výše uvedených informací je možné navrhnout následující posloupnost kroků pro tvorbu znalostní báze expertního systému, tj. množiny podmíněných výrazů [24]:

1. Definice proměnných Y, X_1, X_2, \dots, X_n . (19)
2. Volba slovníku pro každou proměnnou.
3. Definice fuzzy množiny pro každou hodnotu z každého slovníku.
4. Definice množiny podmíněných výrazů s použitím fuzzy hodnot ze slovníku.
5. Definice vah proměnných a podmíněných výrazů.
6. Testování množin podmíněných výrazů.
7. Pokud test není úspěšný, tak návrat k bodu 1.

3.6 ZÁKLADY KVALITATIVNÍHO MODELOVÁNÍ

Ke kvalitativnímu popisu zkoumaných jevů přistupujeme tehdy, pokud není možné či vhodné analyticky přesně popsat vztahy mezi proměnnými veličinami popisovaných dějů [36]. Kvalitativní uvažování vychází z *Common Sense*¹ a jeho základem je nový obor proměnných. Namísto reálných čísel, typických pro konvenční kvantitativní popis, se oborem hodnot stává konečná a uspořádaná množina hodnot, která umožňuje kvalitativně charakterizovat aktuální hodnotu kvantitativní proměnné relativně vůči jejím významným hodnotám [10].

Kvalitativní hodnota proměnné je pak dána údajem o velikosti hodnoty, charakterizující polohu aktuální hodnoty proměnné vůči významným mezním hodnotám a údaji o vývojové tendenci proměnné. Čas je reprezentován uspořádanou množinou symbolů, odpovídající významným okamžikům. Kvalitativní průběh proměnné v čase je funkce, která přiřazuje významným okamžikům a intervalům mezi nimi kvalitativní hodnoty [10].

Chování soustavy (tzn. kvalitativního modelu) je vyjádřeno pomocí kvalitativních rovnic, vytvořených z množiny kvalitativních proměnných a kvalitativních vazeb. Vazby jsou relace, definované na kvalitativních hodnotách tak, aby co nejpřesněji popisovaly běžné aritmetické

¹ doslova „zdravý selský rozum“

operace, vztahy derivací, rovností a nerovností. Zde je třeba zdůraznit, že na rozdíl od kvantitativního popisu, kde jsou vazby funkcemi, jde v případě kvalitativních vazeb o relace, neboť výsledek aplikace kvalitativní operace na kvalitativní hodnoty nelze určit jednoznačně. V této nejednoznačnosti spočívají některé obtíže kvalitativních simulací [8, 10, 11].

Kvalitativní simulace systému spočívá v odvození kvalitativního průběhu jeho proměnných ze soustavy kvalitativních rovnic, které systém charakterizují, a z kvalitativních hodnot nezávisle proměnných ve zvoleném časovém okamžiku [35, 49].

Předpokládejme, že oborem n kvalitativních proměnných

$$X_1, X_2, \dots, X_n \tag{20}$$

je množina tří možných kvalitativních hodnot:

kladná hodnota, nulová hodnota, záporná hodnota

Kvalitativním modelem pak nazveme soustavu kvalitativních rovnic.

Scénář kvalitativního modelu je dostatečně specifikován, pokud jsou všechny jeho kvalitativní proměnné X_i popsány tripletem

$$(X_i, DX_i, DDX_i) \tag{21}$$

kde DX_i a DDX_i je první a druhá derivace proměnné X_i vzhledem k nezávislé proměnné t (což bývá většinou čas). Množina odpovídajících n tripletů pak udává kvalitativní stav modelu ve zvoleném časovém okamžiku [8, 11]. **Řešením modelu** pak nazveme množinu všech možných scénářů. Pokud je v modelu n proměnných a m scénářů, tak následující matice představuje kompletní řešení modelu.

$$(X_{11} DX_{11} DDX_{11}) (X_{12} DX_{12} DDX_{12}) \dots (X_{1n} DX_{1n} DDX_{1n}) \tag{22}$$

$$(X_{21} DX_{21} DDX_{21}) (X_{22} DX_{22} DDX_{22}) \dots (X_{2n} DX_{2n} DDX_{2n})$$

.....

$$(X_{m1} DX_{m1} DDX_{m1}) (X_{m2} DX_{m2} DDX_{m2}) \dots (X_{mn} DX_{mn} DDX_{mn})$$

Množina kvalitativních scénářů není jediným výsledkem, který získáme pomocí kvalitativního modelu; je jím také množina možných přechodů mezi jednotlivými scénáři [8, 11].

Pokud bude každý scénář reprezentován uzlem a všechny přechody mezi nimi budou znázorněny orientovanými grafy mezi dvojicemi odpovídajících scénářů, výsledkem bude orientovaný graf možných transformací. Chování systému v čase tak může být charakterizováno cestou v grafu. Transformační graf je tedy koncentrovaný popis nestabilního chování systému a umožňuje nám porovnat sledované trendy s navrženými modely [10].

4 PŘEHLED O SOUČASNÉM STAVU ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

V následující části budou nastíněny hlavní aspekty týkající se aktuálních trendů v rozvoji podnikání a podnikatelské etiky v České republice a Itálii. Tato část vychází ze širšího rámce sociální odpovědnosti firem, kterou posléze konkretizují kapitoly věnované přímo podnikatelské etice. Další část popisuje sféru malých a středních podniků v České republice a v Itálii, na což navazují kapitoly o ekonomických potížích SMEs ve zmíněných zemích.

4.1 SOCIÁLNÍ ODPOVĚDNOST FIREM

V posledních 20 letech došlo na mezinárodní úrovni k posunu v chápání role podniků, a to směrem k přiznání větší důležitosti vzájemné provázanosti podniků a společnosti. Souvisí to s rozvojem tržní ekonomiky a se stále významnější úlohou, kterou podniky hrají, s tím, jak roste jejich autonomie ve srovnání s mocí států a vlád. Tradiční doktrína, podle které jsou manažeři odpovědní pouze omezené skupině akcionářů za vedení a ekonomické výsledky podniku, byla nahrazena novým konceptem, kde mezi manažery a celou řadou stakeholderů jsou vytvořeny velmi úzké vztahy. Podle této perspektivy spočívá morální základ podniku jako kolektivní jednotky, ne již pouze jeho jednotlivých představitelů, v jeho schopnosti podporovat a rozvíjet blaho společnosti tak, že budou v co nejširším měřítku uspokojovány zájmy všech zainteresovaných [6]: zaměstnanců, spotřebitelů, dodavatelů, obyvatel okolních obcí, obecních úřadů atd. – společnosti v nejširším slova smyslu.

Sociální odpovědnost zahrnuje aktivity firmy, který mají pozitivní dopad na společnost, ve které se firma pohybuje. Patří sem například následující oblasti: kvalita a bezpečnost výrobků, ochrana životního prostředí, efektivní využívání zdrojů, chování podniků, lidské zdroje a dopad na společnost [20]. Sociální odpovědnost firmy tedy postihuje odpovědnost firem vůči společnosti jako celku.

4.2 ETICKÉ KODEXY A JEJICH VÝZNAM

V dnešní době, kdy rozdíl mezi většinou výrobků a služeb je zanedbatelný, se zákazník při své volbě zaměřuje více na image výrobce, resp. poskytovatele služeb. Etické chování firem v tomto ohledu představuje významnou komparativní výhodu. Firmy proto stále častěji zahrnují etické principy do své strategie. Nejčastějším formálním výstupem této snahy jsou etické kodexy a pravidla chování, což jsou oficiální firemní dokumenty, kde jsou definovány morální principy, ke kterým se firma hlásí. Cílem kodexů je pomoci při řešení etických dilemat, omezit náhodné rozhodování a usměrňovat etické chování a jednání vedoucích pracovníků i řadových zaměstnanců. Etické kodexy vycházejí z univerzálně uznávaných hodnot, jako je důvěryhodnost, dodržování dohod, loajalita, integrita, poctivost, respekt, odpovědnost, spravedlnost, tolerantnost, důstojnost, zdvořilost, rovnost, nestrannost, dodržování zákonů, ochrana životního prostředí apod. a dále se vyjadřují k mravní odpovědnosti firmy vůči jednotlivým stakeholderům.

4.3 VÝZKUMY ETICKÉHO CHOVÁNÍ FIREM

Od 90. let 20. století se objevila celá řada výzkumů v oblasti podnikatelské etiky, což souvisí s pozorností, které se jí právem dostává. Nejvíce studií z této oblasti vzniklo pochopitelně ve Spojených Státech, kolébce podnikatelské etiky. Na tyto studie navazují podobné výzkumy prováděné v západní Evropě.

Z většiny zmiňovaných výzkumů [46, 51, 44] vyplývá, že pokud se firmy chovají eticky, přináší jim to lepší ekonomické výsledky než firmám, které se za jinak stejných podmínek etickou stránkou svého jednání nezabývají.

4.4 SOUČASNÝ STAV ETIKY V PODNIKÁNÍ

4.4.1 Podnikatelská etika v Itálii

Ve srovnání s ostatními zeměmi západní Evropy je Itálie v oblasti podnikatelské etiky poněkud pozadu. I když se o etice v podnikání v poslední době stále více mluví, zůstává většinou jen u slov a snahy vedoucí k prezentaci, účinné aplikaci a implementaci etiky v reálném akademickém

a samozřejmě podnikatelském prostředí zatím ztroskovávají na nízkém zájmu a podpoře společnosti; dokonce by se dalo hovořit i o averzi k této nové instituci.

Pro opožděný a v počátcích neúspěšný rozvoj podnikatelské etiky v Itálii existuje několik důvodů. V Itálii, jak víme, hraje stále velmi důležitou roli katolická církev, která dává svým věřícím jasná, absolutní pravidla chování. Koncept podnikatelské etiky však není souborem nějakých absolutních, neměnných povinností a předpisů, které je třeba bez výjimky dodržovat a nelze o nich pochybovat. V podnikatelské etice nejde o slepé akceptování předem stanovené morálky, ale o hodnoty a povinnosti, u kterých teprve každodenní realita a konkrétní události ukáží, zda jsou správné či nikoliv. Podnikatelská etika je bezpochyby výsledkem dalekosáhlého procesu sekularizace kultury, který pozvolna omezil vliv absolutních norem vnucovaných křesťanskou morálkou. Tento proces začal ve sféře politické, aby se pak přenesl do soudnictví a v současné době skončil ve sféře etické [6].

Druhým aspektem, který stále úzce souvisí s vlivem církve v Itálii, je fakt, že katolická církev, na rozdíl od církve protestantské, považuje podnikání, resp. zisk, který úspěšné podnikání přináší, za něco špatného, za marnost a prohnatost [14, 6].

Kromě křesťanské morálky je třeba se zmínit ještě o dalších důležitých aspektech, které mají na současnou situaci vliv. Jde o v Itálii velmi rozšířenou a opěvovanou marxistickou ideologii, která zabránila rozvoji laické etiky, soustředěné hlavně na individuální zodpovědnost, a dále o důvody vyplývající z historického vývoje italského kapitalismu. V Itálii nikdy neexistovalo skutečně konkurenční prostředí. Čím vyšší úroveň, tím více byla podnikatelská sféra spjata se sférou politickou, což možná přinášelo užitek zainteresovaným jednotlivcům, avšak v žádném případě to nebylo k dobru společnosti. Nešvary jako úplatkářství a korupce bohužel stále přetrvávají.

4.4.2 Podnikatelská etika v České republice

Situace v oblasti podnikatelské etiky je v České republice, ve srovnání s vyspělými zeměmi západní Evropy a s USA, poměrně specifická. Je to proto, že naše ekonomika má za sebou pouze necelých 13 let transformace k tržnímu hospodářství, což je poměrně krátká doba na to, aby společnost země, kde po 40 let vládla naprosto odlišná morálka a vyznáván byl zcela jiný systém hodnot, pod vlivem současných trendů úspěšně absorbovala etické a morální hodnoty vyspělých ekonomik a aby vytvořila nový hodnotový systém a s tímto systémem se ztotožnila [47].

Po pádu komunistického režimu se staré uznávané etické normy prakticky ze dne na den staly irelevantními a tradiční kontrolní mechanismy se rozpadly; nový institucionální rámec norem a morálních principů však nemohl být tak rychle vytvořen, implementován a společností akceptován. Proto se v naší transformující ekonomice objevovaly a stále objevují nezdravé jevy, jejichž příčinu můžeme hledat právě v chybějících či nedostatečně definovaných a vyžadovaných etických principech. Setkáváme se s různými podvodnými praktikami, krádežemi, tunelováním podniků, bank a investičních fondů, nepostihovaným porušováním zákonů, obtížnou vymahatelností práva, úmyslným klamáním investorů, korupcí, úplatkářstvím, střetem zájmů atd. Všechny tyto jevy mají výrazně negativní dopad nejen na výkonnost ekonomiky a fungování trhů, ale především na důvěru občanů v systém jako celek.

I když povědomí o podnikatelské etice je v České republice ještě stále ve srovnání s vyspělými zeměmi západní Evropy a zejména s USA na poměrně nízké úrovni, i zde je nyní možné vidět oproti první polovině 90. let výrazné zlepšení. Pozitivní vliv mají nadnárodní korporace, které nám ukázaly nezbytné manažerské dovednosti a zavedly v našich firmách profesionální postupy a etické normy. Zaměstnanci těchto nadnárodních firem se pohybují v prostředí, kde jsou morální principy přesně definovány, jejich dodržování je přímo vyžadováno a porušování sankcionováno.

Toto prostředí má vliv nejen na přímo zainteresované subjekty, ale nepřímo ovlivňuje také subjekty externí: dodavatele, odběratele atd.

4.5 ROZVOJ MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ

Malé a střední podniky hrají v moderních rozvinutých ekonomikách velmi důležitou úlohu. Vytvářejí zdravé podnikatelské prostředí, zvyšují dynamiku trhu, mají schopnost absorbovat podstatnou část pracovních sil uvolňovaných z velkých podniků a jsou stabilizujícím prvkem ekonomického systému. Pro jejich rozvoj jsou rozhodující podmínky, za kterých mohou rozvíjet hospodářskou činnost. Ekonomické prostředí do značné míry určuje a ovlivňuje poptávku po jejich produktech a službách a může tak usnadňovat nebo naopak omezovat jejich přístup na trhy, které jsou důležité pro jejich vznik a další růst [38].

4.5.1 SMEs v Itálii

Malé a střední podnikání má v Itálii narozdíl od České republiky dlouhou tradici. Po druhé světové válce, kdy se prudce začala zvyšovat spotřeba a velké podniky začaly externalizovat některé své výroby, dosáhly malé a střední podniky předtím nevídaného růstu [26, 37]. Průměrná velikost podniků rostla ve všech zemích zhruba do poloviny 70. let, a to díky masové výrobě standardizovaného spotřebního zboží, která umožnila maximálně využívat úspory z rozsahu. Pak se v důsledku souhry nejrůznějších faktorů (ropný šok, pád pevných kurzů vytvořených v Bretton Woodu, růst vlivu odborů, strnulost právního systému) začala průměrná velikost firem snižovat a role malých podniků, které jsou schopny pružně reagovat na požadavky trhu, nových technologií a proměnlivých a méně předvídatelných nákladových struktur, začala nabývat na důležitosti [5].

K poklesu velikosti podniků došlo v 2. polovině 70. let ve všech zemích, avšak v Itálii se nárůst podílu malých firem projevil nejvýrazněji. Lze to přičíst na vrub vyšší politické a ekonomické nestabilitě vyplývající z vysoké inflace, schodku veřejného rozpočtu, nestálosti směnného kurzu a dále z krize velkých veřejných a soukromých podniků a konfliktů s odborovými organizacemi, které mají i v současné době velmi silnou pozici a představují jednu z příčin strnulosti trhu práce. Sociální napětí 70. let vedlo k zavedení norem, které podniky brzdily v rozvoji a značně je znevýhodňovaly, a to zejména v oblasti pracovní síly, a které dále vyústily ve zvyšování veřejných výdajů a z toho plynoucí zvyšování daňového zatížení. Proto nepřekvapuje, že jakýmsi východiskem z této situace bylo vytváření malých podniků, na které se některé normy kvůli velikosti ještě nevztahovaly.

Výrobní sektor současné italské ekonomiky vykazuje ve srovnání s ostatními západoevropskými zeměmi některé podstatné rozdíly. Je to například nízká zaměstnanost (53%, což je o 10% méně, než je evropský průměr), patologické rozšíření šedé ekonomiky (o které některé výzkumy tvrdí, že její objem představuje až 30% HDP, což je zhruba o 15% více než u jiných větších západoevropských zemí), silná přítomnost samostatně pracujících jednotlivců (30%, což je dvojnásobek evropského průměru), silně automatizované výrobní procesy nahrazující pracovní sílu [22]. Velmi úzké je též propojení soukromého sektoru s veřejnou správou a s politickými subjekty vůbec; to se negativně projevuje například při zadávání veřejných zakázek.

Prevalence malých a velmi malých podniků je způsobena nedostatky italské ekonomiky: nedostatečnými infrastrukturami počínaje, přes nepřiměřené daňové zatížení podniků a nedostatky v zavádění inovací až po ztrnulé bankovníctví. V Itálii například existuje obrovské množství převážně malých či mikropodniků, které nevykazují prakticky žádný růst a nemají prostředky na to, aby se zapojily do procesu internacionalizace a aby prováděly vlastní výzkum a vývoj. Pouze 45% zaměstnanců v průmyslu pracuje v podnicích s více než 50 zaměstnanci, oproti 65% evropského průměru [22, 19].

Přesto se o rozvoji malých italských podniků v posledních třech desetiletích hovoří jako o druhém hospodářském zázraku (první nastal po 2. světové válce). Tyto podniky výrazně přispěly ke zlepšení kvality života a k rozvoji mezinárodního obchodu. To dokazuje, že italské podniky jsou životaschopné a že se umějí vyrovnat s četnými negativními faktory, omezujícími jejich konkurenceschopnost [22].

4.5.2 SMEs v České republice

Hospodářství v ČR se za poslední léta transformovalo v ekonomiku, ve které firmy malého a středního rozsahu hrají stále důležitější roli a ve které podnikatelé pozitivně přispívají k ekonomickému růstu. V roce 1998 nabízel segment SMEs kolem 2 000 000 pracovních příležitostí a na tvorbě přidané hodnoty se podílel již 52% [55].

Po roce 1989 padly překážky, které znemožňovaly rozvoj soukromého podnikání a z České republiky se postupně stala země, která od neefektivní, centrálně plánované ekonomiky přešla k ekonomice tržní. Cesta transformace byla ovšem trnitá a pro všechny zúčastněné to znamenalo mnohem více než jen implementaci nových ekonomických principů. Nejdříve bylo třeba vytvořit celou řadu demokratických institucí, včetně fungující výkonné, zákonodárné a soudní moci, svobodného tisku, nových sociálních norem a hodnot [43]. Bylo třeba působit na občany tak, aby se změnil jejich postoj k soukromým organizacím a myšlenky soukromého vlastnictví a podnikání, které bylo za existence totalitního režimu prakticky nemožné. To vše by nebylo možné bez dalekosáhlých reforem podporujících makroekonomickou stabilitu, bez liberalizace cen, omezení přímých dotací, transformace státních podniků, zrušení systému jedné banky, odstranění překážek pro vznik nových firem, provedení malé privatizace a zavedení nové sociální sítě. Tyto reformy byly provedeny již v průběhu 90. let. Další neméně důležité reformy jako (do)privatizace velkých podniků a bank, implementace efektivního daňového systému, vytvoření fungujícího právního řádu a reforma sociálního systému, to jsou úkoly, které byly splněny zatím pouze částečně [50].

Jak se vyvíjela situace v oblasti malých a středních podniků? Do roku 1990, kdy začaly hromadně vznikat soukromé firmy, tvořily většinu ekonomických subjektů státní a národní podniky a družstva. Tyto soukromé podniky byly buď zakládány jako zcela nové subjekty, nebo vznikly privatizací bývalých státních podniků, kde se tyto většinou rozdělily na menší hospodářské jednotky [24].

K 31. 12. 2001 již bylo vydáno 3 252 000 živnostenských oprávnění. Z celkového počtu 1 523 051 podnikatelských subjektů vlastnicích živnostenských oprávnění bylo 227 000 právnických osob, zbytek tvořily fyzické osoby. Soustavnou činnost provozovanou za účelem dosažení zisku vykazuje cca 40% těchto podnikatelských subjektů [55].

Význam sektoru malých a středních podniků pro ekonomiku ČR dokumentují následující statistická data z údajů ČSÚ za rok 2001: Malé a střední podniky s počtem méně než 250 zaměstnanců ve všech odvětvích národního hospodářství ČR zaměstnávaly 59,7% z celkového počtu zaměstnanců, což představuje proti roku 2000 nárůst o 0,2% bodu. Podíl tohoto sektoru na celkových výkonech národního hospodářství dosáhl 51,4% a v účetní přidané hodnotě 51,3% [55].

4.6 INSOLVENCE PODNIKŮ A BANKROTY FIREM

4.6.1 Evropa

Ekonomická situace podniků a jejich schopnost hradit své závazky velmi úzce souvisí s celkovou hospodářskou situací. Nelze se tedy příliš podívat, že po ekonomicky relativně stabilním a prosperujícím konci 90. let došlo v posledních dvou letech vlivem výrazného hospodářského zpomalení k nárůstu počtu podniků, které se dostaly do platební neschopnosti. Tento nárůst insolvencí se projevil na trzích všech velkých vyspělých zemí [18].

Ekonomika Evropské unie se v posledních dvou letech nemůže pochlubit příliš dobrými výsledky. Na rozdíl od Spojených států, kde se podařilo zabránit výraznému hospodářskému propadu, když hrubý domácí produkt loni vzrostl z pouhých 0,3 % roku 2001 na 2,4%, se růst HDP v zemích unie snížil z průměrných 3,5% v roce 2000 na 1,5% v roce 2001 a na pouhých 0,9% v roce 2002 [18, 52]. To lze přičíst na vrub mimo jiné strnulosti existujících struktur a velmi malému manévrovacímu prostoru při realizaci anticyklické ekonomické politiky.

Od roku 1999, kdy počet insolvencí v západoevropských zemích dosáhl svého minima, vykazuje celkový počet platebních neschopností vzestupnou tendenci. Počet insolvencí podniků v Evropě v roce 2002 oproti roku 2001 narostl o 10,7% a dostal se tak na 150 300 případů. Podíváme-li se na jednotlivé západoevropské země, je vidět, že zatímco v některých zemích se v roce 2000 počet bankrotujících firem výrazně snížil (Rakousko, Francie, Itálie, Velká Británie), v jiných zemích tento počet výrazně narostl (zvláště Nizozemí, Norsko, Portugalsko).

4.6.2 Itálie

Italská ekonomika je velmi silně ovlivňována ekonomikami ostatních zemí Evropské unie a pochopitelně ekonomickou situací ve Spojených státech a v Japonsku. Po významném oživení v období 1999-2000 došlo v posledních dvou letech pod vlivem teroristických útoků v New Yorku a Washingtonu, následného propadu americké a evropské ekonomiky a burzovní krize, kterou bylo zakončeno dlouhé období růstu, také v Itálii k výraznému zpomalení výroby a služeb. K tomu významně přispěla také krize domácího Fiatu. Růst hrubého domácího produktu poklesl z 2,9 % v roce 2000 na 1,8% v roce 2001 a na pouhých 0,4 - 0,5% v roce 2002 [1, 26, 27, 32].

Itálie se spolu s Řeckem a Španělskem řadí k zemím unie s nejhorší platební morálkou. Obvyklé dohodnuté splatnosti se pohybují od 60 do 120-150 dnů. Tyto termíny jsou však běžně překračovány, v průměru o 16-17 dní. Tento údaj vychází ze studie provedené v roce 2001, kde bylo zjištěno, že během předchozích 3 let bylo průměrné zpoždění při platbách prakticky stejné a že nedošlo k žádnému zlepšení [21].

4.6.3 Česká republika

Počátkem 90. let došlo v České republice k obrovskému ekonomickému rozmachu. Růst hrubého domácího produktu trval zhruba do roku 1996, poté výrazně poklesl a v roce 1998 byl dokonce záporný. K opětovnému oživení ekonomiky v České republice pak došlo až v roce 2000 a 2001 [33], avšak v loňském roce došlo opět k výraznému zpomalení dynamiky hospodářského růstu. Česká ekonomika je značně závislá na vnějším prostředí a je proto negativně ovlivňována klesající zahraniční poptávkou a silnou korunou. K tomu se v loňském roce přidaly ještě povodně a vládní návrhy na vyšší daňovou zátěž a vyšší zadlužení [23].

V polovině roku 2001 zveřejnil Český statistický úřad velmi zajímavou studii, která se mj. věnuje předluženosti českých podniků [48]. Z této studie vyplývá několik zajímavých závěrů. Dlouhodobé přežívání předlužených podniků je specifickým jevem českého ekonomického prostředí v období transformace z centrálně řízené na tržní ekonomiku. Tento jev je neslučitelný s existencí podniku ve standardním prostředí tržních ekonomik, např. po převzetí zahraničním investorem; předluženost podniků je jev typický pro podniky s českým kapitálem - u firem se zahraniční účastí se prakticky nevyskytuje. Společnosti pod zahraniční kontrolou vykazují značný investiční potenciál, nízké bankovní úvěry a relativně nízké podíly závazků a pohledávek po lhůtě splatnosti, což svědčí o jejich finanční stabilitě.

Počet zbankrotovaných českých firem každoročně roste. Po loňském roce je v konkursu už více než 12,5 tis. firem, což je absolutní rekord. Hlavní příčinou vysokého počtu podniků v konkursu je zdlouhavé protahování konkursního řízení. Kromě bankrotů přibývá také firem, které končí v likvidaci. Těchto podniků je dokonce více než podniků v konkursu. Tento stav

negativně působí také na počty pracovních míst. Jen v letech 1997 až 2001 vzaly bankroty a likvidace práci více než čtvrt milionu lidí. Očekává se, že se v úpadku ocitne dalších 7% firem. Největší skupinu tvoří firmy z odvětví obchodu; následují strojírenské a textilní podniky [3].

Pokud jde o hodnocení platební morálky podnikatelských subjektů v České republice, podle údajů [4] bylo v listopadu 2002 průměrné zpoždění plateb vůči dohodnutému termínu 19 dní. Ve srovnání se stejným obdobím předchozího roku se tato hodnota nezměnil.

5 ŘEŠENÍ A VÝSLEDKY DISERTAČNÍ PRÁCE

5.1 METODY A TECHNIKY ZPRACOVÁNÍ DISERTAČNÍ PRÁCE

V disertační práci jsou zpracovány výsledky získané v rámci primárního a sekundárního výzkumu. V sekundárním výzkumu, na základě kterého vznikly teoretické kapitoly a kapitoly popisující současnou situaci v oblasti podnikatelské etiky a malého a středního podnikání, jsem čerpala především z relevantních publikací a článků v tisku a dále z různých zdrojů na internetu. Velmi důležitým zdrojem dále byly statistické údaje a analýzy provedené ČSÚ, ISTAT a jinými organizacemi.

Pro hodnocení úrovně etického chování v českých a italských firmách a pro vytvoření fuzzy modelu bylo potřeba získat relevantní strukturované údaje od velkého množství firem. Proto jsem provedla vlastní primární výzkum zaměřený na úroveň etičnosti v malých a středních firmách a na jejich ekonomické výsledky. Při tomto výzkumu byly aktivně využity následující techniky sběru dat v kvantitativním výzkumu: přímé pozorování, rozhovor, dotazník, analýza dokumentů.

Získané údaje jsou vyhodnoceny a prezentovány standardní formou – ve formě grafů. Tak poskytují ucelený obrázek o stavu podnikatelské etiky a ekonomické výkonnosti českých a italských firem a umožňují provést jednoduchá srovnání. Dále byly získané údaje zpracovány do podoby fuzzy modelu [45], který umožňuje zhodnotit vzájemný vztah etického chování firem a jejich ekonomických výsledků a predikovat některé aspekty související s ekonomickou výkonností a etickým chováním firem.

Kromě fuzzy modelu byl vytvořen kvalitativní model, který na základě vzájemných relací mezi zadanými proměnnými umožňuje predikovat vývojové trendy v oblasti podnikatelské etiky a jejího vlivu na ekonomické výsledky podniků.

5.2 ZAMĚŘENÍ VÝZKUMU

Výzkum, na kterém stojí tato disertační práce, byl proveden mezi malými a středními strojírenskými a elektrotechnickými výrobními podniky v jihomoravském a severomoravském kraji. 60-70% produkce většiny z těchto firem představuje zakázková výroba. Převážná většina těchto firem se nepohybuje pouze na domácím trhu, ale vyváží, a to zejména do zemí Evropské unie. Celkem byly získány a zpracovány informace o 77 firmách. Dále byla získána a zpracována data o 77 malých a středních podnicích v italských regionech Emilia Romagna a Lombardia. Také zde se jedná o firmy z oblasti strojírenství a elektrotechniky.

Výzkum nebyl zaměřen pouze na aktuální situaci, tedy na období 2002/2003, ale zjišťovalo se též, zda a jaký posun nastal v ekonomické a etické sféře SMEs od 2. poloviny 90. let, přesněji od let 1996/1997.

5.3 VYTVOŘENÍ FUZZY MODELU

Následující část popisuje sestavení fuzzy modelu², testování jeho konzistence a jeho praktické využití při predikování hodnot proměnných souvisejících s ekonomickou výkonností a etickým chováním podniku.

5.3.1 Stanovení proměnných a jejich definice

Malé a střední podniky, na základě kterých byly zpracovány fuzzy modely, byly popsány pomocí následujících 24 proměnných³:

A) Proměnné související s vedením firmy:

1. **QUA** *management qualification* – kvalifikace managementu
2. **KNO** *management knowledge* – zručnost managementu (schopnosti a kvalita managementu)
3. **CHA** *management change* – změny v managementu (četnost změn ve vedení a vlastnictví firem)
4. **AGE** *management age* – věk rozhodujících představitelů firmy
5. **SHA** *management share of property* – podíl managementu na vlastnictví firmy

B) Proměnné související s operacemi firmy:

6. **MAR** *market share* – tržní podíl, který firma zaujímá svými výrobky či službami
7. **PRO** *product or service quality* – kvalita výrobků či služeb, které firma nabízí
8. **EMP** *number of employees* – počet zaměstnanců

C) Proměnné související s finančním zdravím firmy:

9. **CR** *current ratio* – celková likvidita (= oběžný majetek / krátkodobé závazky)
10. **TD** *total debt* – celková zadluženost firmy (= celkové dluhy / celková aktiva *100)
11. **PNW** *profit in next worth* – rentabilita vlastního kapitálu (= zisk po zdanění / jmění)
12. **PD** *payment discipline* – platební morálka firmy

D) Proměnné související s vnějším prostředím firmy:

13. **CON** *conjuncture stage* – konjunktura příslušného odvětví
14. **COM** *competition* – konkurence v příslušném oboru
15. **EI** *economic influences* – ekonomické vlivy působící na firmu
16. **PE** *protection of environment* – ochrana životního prostředí

E) Index bankrotu:

17. **IB** *index of bankruptcy* – index bankrotu

F) Proměnné související s etickým chováním firmy:

18. **ADH** *adherence to commitments* – plnění závazků firmou
19. **UNF** *unfair competition* – tendence firmy k praktikám nekalé soutěže
20. **COL** *collaboration of company owners and management* – spolupráce vlastníků firmy a managementu
21. **DIS** *discrimination* – dodržování práv zaměstnanců a jejich diskriminace
22. **DEC** *transparent decisions of management* – transparentnost rozhodnutí managementu
23. **EC** *ethical code* – existence etického kodexu ve firmě a jeho dodržování

G) Index etického chování firmy:

24. **ETI** *index of ethicity* – index etického chování firmy

² Výpočty konzistence fuzzy modelů a fuzzy dotazování byly provedeny v programu Fuzzy Logic 1.5 na Ústavu aplikovaných disciplín Fakulty podnikatelské VUT v Brně.

³ Proměnné 1-11, 13, 15-17 a jejich popis včetně většiny hodnot funkcí stupně příslušnosti jsem převzala z lit. [24].

5.3.2 Vytvoření slovníku pro každou proměnnou

Po zvolení proměnných, pomocí kterých budou firmy popsány, je třeba stanovit počet hodnot, kterých budou proměnné nabývat. Pro každou z těchto hodnot je nutné popsat funkci příslušnosti a vzájemné souvislosti mezi jednotlivými funkcemi příslušnosti hodnot určujících jednu proměnnou [24].

Provedeme-li tento algoritmus pro každou proměnnou, dostaneme slovníky proměnných (dictionaries).

Počet hodnot pro každou proměnnou byl stanoven následovně:

- hodnota proměnné je vysoká (<i>high</i>):	hig
- hodnota proměnné je střední (<i>medium</i>):	med
- hodnota proměnné je nízká (<i>low</i>):	low
- hodnota proměnné je neznámá (<i>unknown</i>):	unk

Proměnné přitom můžeme rozdělit na pozitivní, negativní a smíšené. Pozitivní proměnné jsou ty, u kterých čím je jejich hodnota vyšší, tím je firma hodnocena lépe. Negativní proměnné jsou ty, u kterých naopak vysoká hodnota znamená horší hodnocení. Smíšená proměnná (pouze *AGE*) naznačuje, že optimální hodnocení je *med*.

Každé z výše uvedených proměnných byla přiřazena váha, tj. její důležitost pro celkové hodnocení firmy, které shrnují dvě proměnné: *IB* index bankrotů a *EI* etický index. Proměnné *IB* a *EI* jsou závislé proměnné a byly určeny na základě ostatních proměnných: *IB* na základě proměnných 1-16, *EI* na základě proměnných 18-23.

5.3.3 Sestavení znalostní báze a testování konzistence

Fuzzy znalostní báze, která tvoří přímý vstup pro zpracování ve fuzzy expertním systému, se skládá ze dvou částí. První část tvoří slovníky použitých proměnných, které byly k tomuto účelu převedeny do podoby zpracovatelné počítačem. Druhá část je tvořena souborem podmíněných tvrzení neboli propozic. Propozice je v tomto případě popis firmy pomocí výše uvedených proměnných, resp. určení stupně příslušnosti k hodnotám (*high*, *medium*, *low*, *unknown*), které tyto proměnné nabývají.

Předtím, než může být fuzzy model prakticky využíván, je třeba provést test konzistence znalostní báze, tj. zhodnotit, do jaké míry jsou údaje ve znalostní bázi kompaktní a zda bude mít fuzzy model dobrou vypovídací schopnost. Při hodnocení konzistence znalostní báze se testuje, do jaké míry je každá jednotlivá propozice konzistentní se zbytkem fuzzy modelu.

Pokud existuje velké množství podobných prohlášení, pak je to velmi pozitivní vlastnost pro další reálné aplikace této znalostní báze. Expertní systém nebude dedukovat odpověď pouze na základě jednoho prohlášení obsaženého ve znalostní bázi, ale na základě několika podobných prohlášení [24].

Byly otestovány všechny prakticky využitě fuzzy modely a bylo zjištěno, že konzistence všech modelů je velmi dobrá. Z toho vyplývá velmi důležitý závěr a to, že vytvořené konzistentní fuzzy modely mohou být bez problémů prakticky využívány k predikci různých charakteristik firem, včetně stavu jejich ekonomických výsledků a úrovně jejich etického chování.

5.3.4 Fuzzy dotazování a predikce

Fuzzy predikce formálně představuje odpověď fuzzy modelu na zadaný fuzzy dotaz. Při zadávání dotazu je třeba určit, na kterou proměnnou se budeme ptát (tj. co bude závislou proměnnou). Dále je třeba zadat hodnoty všech ostatních nezávislých proměnných. Pokud tyto hodnoty nemůžeme určit, použije se *unk*, anebo se proměnné prohlásí za mrtvé a expertní systém je při výpočtu bude ignorovat.

Fuzzy model pak na základě fuzzy similarity vygeneruje požadovanou odpověď. Tato odpověď obsahuje seznam všech podobných hodnocení firem, které fuzzy model vytvářejí, hodnoty proměnné IB, které tato hodnocení mají, a také stupeň podobnosti a naším dotazem.

5.3.5 Závěr

Fuzzy modelování představuje progresivní metodu, jak lze na základě různých nefinančních proměnných firem usuzovat na jejich ekonomické výsledky. Díky této flexibilitě a možnosti inferencie na základě ne zcela přesných údajů se nabízí řada možností využití fuzzy modelování, například v bankách při poskytování úvěrů, při prověřování bonity a kredibility potenciálních obchodních partnerů nebo firem, kam chtějí investoři vložit svůj kapitál.

Na druhé straně je třeba mít na vědomí, že fuzzy modelování má také své meze: jednak nemůžeme očekávat, že odpověď vygenerovaná fuzzy expertním systémem bude přesná a jediná správná, neboť ve fuzzy logice pracujeme s vágními, nekompletními a vysoce subjektivními (*fuzzy*) daty [9, 12, 13]. Kvalita výstupů expertního systému, v našem případě fuzzy odpovědi na zadané fuzzy otázky, silně závisí na kvalitě vstupních dat [24]. Proto mohou být odpovědi rozporuplné a je pouze na uživateli, aby takovou odpověď expertně vyhodnotil, případně zpřesnil či upravil vstupní data otázky a dotázal se znovu.

5.4 VZÁJEMNÝ VZTAH MEZI ETICKÝM CHOVÁNÍM FIREM A JEJICH EKONOMICKÝMI VÝSLEDKY

Na základě výsledků z fuzzy modelů [28, 29] můžeme nyní zhodnotit, zda a do jaké míry se skutečně potvrdila hypotéza, že **firma, která se chová eticky a sociálně zodpovědně, vykazuje lepší ekonomické výsledky a je tudíž méně náchylná k bankrotu než firma, která se eticky nechová.**

Hodnoty indexů **IB** a **ETI**, kterých bylo dosaženo v jednotlivých fuzzy modelech pro různá období, shrnují tabulky 5-1 a 5-2.

Tabulka 5-1: Hodnoty IB a ETI u italských firem

Proměnná	IB				ETI			
	Období	% 1996/1997	2002/2003	% 2002/2003	1996/1999	% 1996/1997	2002/2003	% 2002/2003
Hodnota	1996/1999	% 1996/1997	2002/2003	% 2002/2003	1996/1999	% 1996/1997	2002/2003	% 2002/2003
hig	2	2,6 %	1	1,3 %	8	10,4 %	16	20,8 %
med	52	67,5 %	59	76,6 %	59	76,6 %	56	72,7 %
low	23	29,9 %	17	22,1 %	10	13,0 %	5	6,5 %

Tabulka 5-2: Hodnoty IB a ETI u českých firem

Proměnná	IB				ETI			
	Období	% 1996/1997	2002/2003	% 2002/2003	1996/1999	% 1996/1997	2002/2003	% 2002/2003
Hodnota	1996/1999	% 1996/1997	2002/2003	% 2002/2003	1996/1999	% 1996/1997	2002/2003	% 2002/2003
hig	14	18,2 %	17	22,1 %	20	26,0 %	33	42,9 %
med	42	54,5 %	33	42,8 %	46	59,7 %	37	48,0 %
low	21	27,3 %	27	35,1 %	11	14,3 %	7	9,1 %

Když **IB** = *high* a **ETI** = *low*, tak výše uvedená hypotéza platí, neboli: neetické chování má velký vliv na špatné ekonomické výsledky firmy; pokud se firma nechová eticky, může to být jedna z příčin její vysoké náchylnosti k bankrotům.

Když **IB** = *med* a **ETI** = *med*, tak výše uvedená hypotéza platí, neboli: průměrné etické chování přináší firmě jen průměrné výsledky.

Když **IB** = *low* a **ETI** = *high*, tak výše uvedená hypotéza platí, neboli: pokud se firma chová eticky, má to pozitivní vliv na její ekonomické výsledky; její náchylnost k bankrotu je nízká.

Pozitivní vliv etického chování firem na jejich ekonomické výsledky (resp. negativní vliv neetického chování) byl dle výše uvedených kritérií následující:

- italské firmy v období 1996/1997: 49 propozic ze 77, tj. 63,6%
- italské firmy v období 2002/2003: 59 propozic ze 77, tj. 76,6%
- české firmy v období 1996/1997: 40 propozic ze 77, tj. 51,9%
- české firmy v období 2002/2003: 49 propozic ze 77, tj. 63,6%

Z uvedených údajů vyplývá, že etické chování má u většiny italských firem pozitivní dopad na jejich ekonomické výsledky. Současná situace se oproti období 1996/1997 dokonce výrazně zlepšila. Firmy si totiž uvědomují, že jejich pozitivní sociální image se stává významnou konkurenční výhodou, která se odráží i na jejich finanční výkonnosti.

V České republice je u většiny firem naopak vzájemný vztah⁴ mezi dodržováním etických principů a ekonomickými výsledky velmi slabý. Ve srovnání s obdobím 1996/1997 došlo v současné době jen k nepatrnému zlepšení. Mohli bychom říci, že to jen potvrzuje skutečnosti, které již byly zmíněny:

- povědomí o podnikatelské etice je u nás velmi malé
- podnikatelé nevidí výhodu uplatňování morálních principů v praxi, naopak často se setkáváme s různými podnikavci, jejichž cílem je krátkodobě maximalizovat vlastní zisk za každou cenu a nesnaží se o dlouhodobý rozvoj firmy
- malé a střední podniky se potýkají s celou řadou závažných problémů (boj o přežití, nedostatek likvidity, organizační problémy atd.), takže otázky související s etikou a morálkou jsou pro ně druhořadé

5.5 VYTVOŘENÍ KVALITATIVNÍHO MODELU

Vzájemné vztahy mezi podnikatelskou etikou a ekonomickými výsledky firem, vzhledem k jejich obtížné kvantifikovatelnosti, nelze modelovat pomocí klasických matematicko-statistických modelů. Budou-li nás zajímat trendy budoucího vývoje v této oblasti, musíme použít algoritmu, který nám umožní využít naše omezené znalosti a možnosti danou problematiku přesně popsat a kvantifikovat. Jako metoda k určování scénářů budoucího vývoje se jeví vhodné kvalitativní modelování.

5.5.1 Definice proměnných

Vzhledem k podstatě kvalitativního modelování nemohly být využity veškeré proměnné definované v kapitole 5.3.2, neboť by to představovalo příliš velké omezení při generování

⁴ hodnocená dle kritérií uvedených v rovnici 35

dynamických vývojových scénářů⁵. Po úvaze byl počet proměnných zredukován na 15. U některých byl jejich obsah nově nadefinován. Proměnné 6, 8, 10, 13, 14 a 15 jsou negativní (viz kapitola 5.3.3), tzn. jejich zvyšování je hodnoceno jako nežádoucí; zbytek je pozitivní, tj. jejich zvyšování je hodnoceno kladně.

1. KNO	kvalifikace, schopnosti a kvalita managementu
2. MAR	tržní podíl, který firma zaujímá svými výrobky či službami
3. PRO	kvalita výrobků či služeb, které firma nabízí
4. EMP	počet zaměstnanců
5. LIQ	likvidita; schopnost včas a řádně dostát svým závazkům
6. DE	dluhy, vývoj vnější zadluženosti a závazků firmy
7. REV	zisky, čisté zisky po zdanění a uhrazení úroku
8. IB	indikátor bankrotu, resp. celkového zdraví firmy
9. ADH	plnění závazků, férové obchodní jednání, nepraktikování nekalé soutěže, dodržování etických principů
10. DIS	diskriminace pracovníků, nedodržování pravidel bezpečnosti práce
11. STR	existence firemní strategie; spolupráce vlastníků firmy a managementu, jasná rozhodování vlastníků a managementu; jasné rozdělení kompetencí
12. CON	konjunktura v odvětví
13. COM	vliv konkurence
14. EI	ekonomické vlivy
15. PE	vliv firmy na životní prostředí

5.5.2 Stanovení relací mezi proměnnými

Mezi některými výše uvedenými proměnnými existují vazby, které byly vymezeny na kvalitativní úrovni (viz tabulka 5-3). V tabulce jsou tyto závislosti mezi proměnnými vyznačeny takto: „+“ znamená, že pokud jedna proměnná roste, roste i druhá; „-“ znamená, že pokud jedna proměnná roste, druhá klesá. Bylo identifikováno celkem 49 relací.

Stručné zdůvodnění trendů vybraných závislostí:

Pokud se schopnosti managementu budou zlepšovat, je pravděpodobné, že i kvalita výrobků či služeb bude růst. Kvalitní výrobky/služby bude zřejmě nakupovat více lidí, z čehož poplynou i vyšší zisky, a tím vyšší likvidita. Čím schopnější bude management, tím lepší bude i firemní strategie a tím lépe se management a vlastníci budou snažit spolupracovat. Kvalitnější management se též bude pravděpodobně snažit omezit vliv konkurence, zadlužení firmy a zlepšit její ekonomické výsledky (tj. snížit náchylnost firmy k bankrotu).

Pokud se zvyšuje podíl firmy na trhu, lze předpokládat, že i kvalita výrobků roste. Se stoupajícím objemem prodeje bude nutné zaměstnat více lidí. Vyšší podíl na trhu přinese vyšší zisky. Vyšší objem prodeje však znamená spolupracovat s více obchodními partnery, což zřejmě vyžaduje dodržování závazků a dále existenci lepší firemní strategie. To vše pak přispívá k tomu, že firma je méně náchylná k bankrotu a že je schopná lépe se vyrovnat s konkurencí v odvětví.

Lepší výrobky či služby se pravděpodobně projeví ve vyšších ziscích. Lepší výrobky jsou dále výsledkem lepší strategie. Také toto omezuje náchylnost firmy k bankrotu a vliv konkurence.

Pokud se firma chová eticky a má vytvořenu dobrou strategii, lze očekávat, že z ní zaměstnanci nebudou odcházet. Naopak, pokud je firma zadlužená, vykazuje špatné ekonomické výsledky či nevytváří dobré pracovní klima na pracovišti a/nebo ohrožuje zaměstnance nedodržováním

⁵ Tato možnost byla prověřena a bylo zjištěno, že na základě všech proměnných použitých při vytvoření fuzzy modelu a definicí jejich vzájemných relací počítač vygeneruje pouze jeden scénář, který představuje právě jen stávající stav.

Tabulka 5-3: Relace mezi proměnnými

	KNO	MAR	PRO	EMP	LIQ	DE	REV	IB	ADH	DIS	STR	CON	COM	EI	PE
KNO		+	+		+	-	+	-	+		+		-		
MAR			+	+			+	-	+		+		-		
PRO							+	-			+		-		
EMP						-	+	-	+	-	+				
LIQ						-	+	-			+				
DE							-	+			-				
REV								-	+		+	+	-		
IB									-		-	-	+	+	+
ADH										-	+				-
DIS												-			
STR													-		
CON															
COM															
EI															
PE															

bezpečnosti při práci, zaměstnanci se zřejmě budou snažit najít si jiného zaměstnavatele. Pokud firma nedosahuje dostatečného zisku, bude se zřejmě snažit redukovat náklady, což se může negativně projevit i na snižování platů zaměstnancům, kteří se tak rozhodnou hledat práci jinde. Dosahování nízkých zisků neumožňuje růst firmy a přibírání nových zaměstnanců. Konjunktura v odvětví je naopak prorůstový jev.

Pokud firma bude disponovat vysokou likviditou a splácet řádně a včas své závazky, její zadlužení se pravděpodobně bude snižovat, stejně tak jako její náchylnost k bankrotu. Lepší firemní strategie a vyšší zisky zase firmě umožní disponovat vyšší likviditou.

Vysoce zadlužená firma bude náchylnější k bankrotu. Naopak na snižování zadluženosti firmy by měly působit vyšší zisky a lepší firemní strategie.

Vyšší zisky přímo souvisejí s lepší firemní strategií a pochopitelně se podílejí na zlepšení ekonomických výsledků firmy. Pokud firma dodržuje závazky a jedná fěr, zřejmě bude více obchodních partnerů ochotných s takovou firmou spolupracovat. To bude mít příznivý dopad i na zvyšování zisků. Vyšší zisky mohou být též důsledkem konjunktury v odvětví. Naopak výši zisků bude omezovat vliv konkurence.

Pokud firma nemá dobrou firemní strategii, cíle managementu a vlastníků jsou odlišné, nejsou jasně rozdělené kompetence a firma nedodržuje závazky vůči svým obchodním partnerům, její obchodní vztahy jistě nebudou vzkvétat, což se promítne do horších ekonomických výsledků. Horší ekonomické výsledky a vyšší náchylnost k bankrotu ještě prohloubí tvrdá konkurence

v odvětví, silné ekonomické vlivy, útlum v odvětví a vysoké pokuty za nedodržování environmentálních zákonů.

Pokud firma dodržuje etické principy, pravděpodobně nebude své zaměstnance diskriminovat, ale bude se snažit vytvářet dobré pracovní prostředí, takže zaměstnanci nebudou mít důvod opouštět firmu. Zlepšování etického chování by též mohlo být jedním z cílů produktivní firemní strategie. Naopak nedodržování environmentálních zákonů souvisí s nedodržováním etických principů obecně.

Pokud management chce zlepšit firemní strategii, zřejmě se nebude snažit o zhoršení pracovního klimatu vlivem diskriminace některých pracovníků či ohrožováním jejich bezpečnosti při práci a zaměstnanci nebudou odcházet. Lepší firemní strategií je též možné snížit vliv konkurence.

Pokud je v určitém odvětví útlum, je pravděpodobné, že zaměstnanci budou odcházet a budou se snažit najít si práci jinde.

5.5.3 Řešení kvalitativního modelu

Po určení závislostí mezi jednotlivými proměnnými je třeba tyto relace převést do podoby zpracovatelné počítačem. Vlastní kvalitativní model se skládá ze souboru relací nadefinovaných pro proměnné, popisu počátečního stavu proměnných (tzv. DOTAZ) a seznamu proměnných.

Výsledkem zpracování modelu je řada možných řešení, tzv. scénářů, které jsou při daných relacích dosažitelné a odpovídají počátečnímu stavu proměnných (tj. zadanému dotazu). V následném expertním posouzení scénářů se vyhodnocuje výsledek, provádí rozbor variant, modifikace dotazů a přechodů mezi jednotlivými scénáři [8, 11].

Počítačový program na základě zadaných stavů proměnných a relací uvedených v tabulce 5-3 identifikoval 27 možných scénářů – viz tabulka 5-4:

Tabulka 5-4: Výsledky modelu - scénáře možného vývoje

číslo scénáře	KNO	MAR	PRO	LIQ	DE	REV	IB	ADH	DIS	STR	EMP	CON	COM	EI	PE
1	+++	+++	+++	+++	++	+++	+--	+++	+--	+++	+++	+++	+--	+--	+--
2	+++	+++	+++	+++	+0	+++	+--	+++	+--	+++	+++	+++	+--	+--	+--
3	+++	+++	+++	+++	+--	+++	+--	+++	+--	+++	+++	+++	+--	+--	+--
4	++-	+++	++-	++-	++	++-	++	++-	++	++-	++-	++-	++	++	++
5	++-	+++	++-	++-	++	++-	++	++-	++	++-	++-	++-	++	+0	++
6	++-	+++	++-	++-	++	++-	++	++-	++	++-	++-	++-	++	+--	++
7	++-	++0	++-	++-	++	++-	++	++-	++	++-	++-	++-	++	++	++
8	++-	++0	++-	++-	++	++-	++	++-	++	++-	++-	++-	++	+0	++
9	++-	++0	++-	++-	++	++-	++	++-	++	++-	++-	++-	++	+--	++
10	++-	++-	++-	++-	++	++-	++	++-	++	++-	++-	++-	++	++	++
11	++-	++-	++-	++-	++	++-	++	++-	++	++-	++-	++-	++	+0	++
12	++-	++-	++-	++-	++	++-	++	++-	++	++-	++-	++-	++	+--	++
13	+0+	+0+	+0+	+0+	+0-	+0+	+0-	+0+	+0-	+0+	+0+	+0+	+0-	+0-	+0-
14	+00	+00	+00	+00	+00	+00	+00	+00	+00	+00	+00	+00	+00	+00	+00
15	+0-	+0-	+0-	+0-	+0+	+0-	+0+	+0-	+0+	+0-	+0-	+0-	+0+	+0+	+0+
16	++-	++-	++-	++-	+++	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-
17	++-	++-	++-	++-	++0	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-
18	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-	++-
19	+--	++	+--	+--	+++	+--	+++	+--	+++	+--	+--	+--	+++	+++	+++
20	+--	++	+--	+--	+++	+--	+++	+--	+++	+--	+--	+--	+++	++0	+++
21	+--	++	+--	+--	+++	+--	+++	+--	+++	+--	+--	+--	+++	++-	+++
22	+--	+0	+--	+--	+++	+--	+++	+--	+++	+--	+--	+--	+++	+++	+++
23	+--	+0	+--	+--	+++	+--	+++	+--	+++	+--	+--	+--	+++	++0	+++
24	+--	+0	+--	+--	+++	+--	+++	+--	+++	+--	+--	+--	+++	++-	+++
25	+--	+--	+--	+--	+++	+--	+++	+--	+++	+--	+--	+--	+++	+++	+++
26	+--	+--	+--	+--	+++	+--	+++	+--	+++	+--	+--	+--	+++	++0	+++
27	+--	+--	+--	+--	+++	+--	+++	+--	+++	+--	+--	+--	+++	++-	+++

Výsledek kvalitativního modelu, tj. skupina scénářů, říká, jak se jednotlivé proměnné vzájemně ovlivňují. Při znalosti těchto vzájemných vazeb lze určit, jak se pravděpodobně budou chovat ostatní proměnné při změně jedné nebo více z nich. Tak je možné lépe pochopit a uvědomit si vzájemné vazby mezi proměnnými.

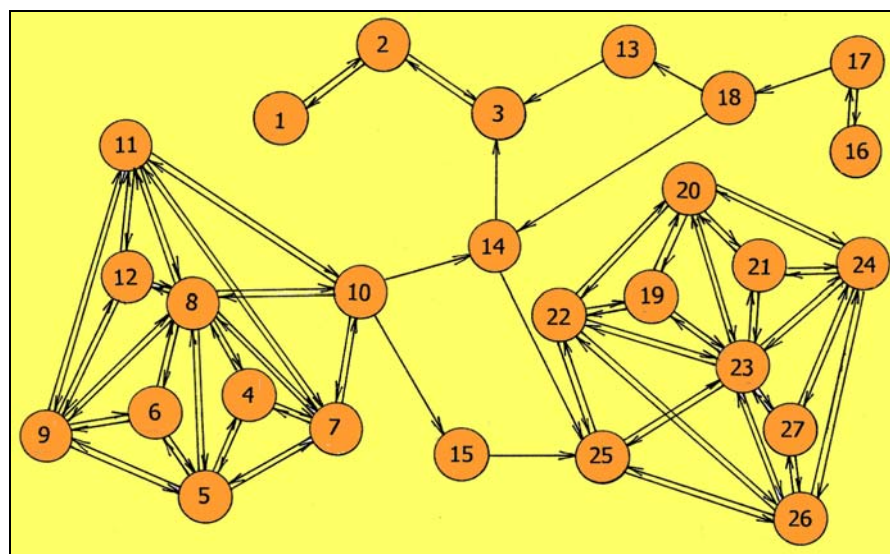
Vidíme, že u scénářů 1-13 pozitivní proměnné (tj. proměnné *KNO*, *MAR*, *PRO*, *LIQ*, *REV*, *ADH*, *STR*, *EMP*, *CON*) rostou a zároveň negativní proměnné (tj. *DE*, *IB*, *DIS*, *EI*, *PE*) klesají a u scénářů 15-27 pozitivní proměnné klesají a negativní rostou, což je plně v souladu se zadanými vstupními relacemi. Scénář č. 14 vyjadřuje situaci, kdy všechny proměnné setrvávají na svých stávajících hodnotách a není zde tedy žádná změna v čase. Scénáře 1-13 jsou stavy více či méně žádoucí, ke kterým by firma měla směřovat. Naopak scénáře 15-27 jsou nežádoucí.

5.5.4 Zobrazení přechodů

Mezi jednotlivými kvalitativními řešeními existují soustavy přechodů, ze kterých je zřejmé, zda a jak je možné dosáhnout některého jiného stavu (scénáře) a které proměnné je přitom třeba změnit. Mezi scénáři z tabulky 5-4 zjistil počítačový program celkem 96 přechodů.

Přechody mezi jednotlivými scénáři lze znázornit v přechodovém grafu (viz obrázek 5-1). Z tohoto grafu je velmi dobře patrné, co musí firma podniknout, aby se ze svého současného stavu, který není optimální, dostala do nějakého lepšího stavu; přitom firma pochopitelně nemůže změnit vnější vlivy (proměnné *CON*, *EI*) a jen částečně může působit na změnu *COM*. Ostatní proměnné však může přímo pozitivně (resp. negativně) ovlivňovat.

Obrázek 5-1: Přechody mezi scénáři

Současná situace firmy může být například popsána scénářem číslo 12 (viz tabulka 5-7). Z přechodového grafu je patrné, že ze scénáře 12 může firma přejít na scénáře číslo 8, 9 a 11. Vzhledem k tomu, že však přechody na scénáře 8 a 11 vyžadují změnu vnějších podmínek, tj. proměnné *EI*, firma se sama ze svého rozhodnutí může přesunout pouze do scénáře 9, a to tím, že podnikne kroky k tomu, aby rychleji rostl její podíl na trhu. Obdobně lze analyzovat možné přechody ze scénáře 9 k více žádoucím scénářům 8-1.

5.5.5 Závěr

Zatímco zpracovaný fuzzy model zachycuje současný (statický) stav SMEs z různých hledisek a umožňuje predikovat pravděpodobný stav podniků, u kterých jsou známy pouze hodnoty některých proměnných, pomocí kvalitativního modelu jsou generovány dynamické scénáře budoucího vývoje, který je možné očekávat při jakékoli změně výchozích podmínek u všech SMEs obecně.

Výhodou kvalitativního modelování je to, že modelované jevy nemusí být kvantifikovány, avšak stačí pouze určit mezi nimi kvalitativní relace. Proto lze tento algoritmus úspěšně aplikovat na oblasti, kde je kvantifikace jevů obtížná či nemožná, což je například případ etiky. Na základě těchto relací lze predikovat možné budoucí směry vývoje systému a takto vygenerované scénáře lze jednoduše interpretovat. Při zpracování počítačovým programem je vždy vygenerována úplná množina scénářů, tj. není možné, aby byl některý scénář vynechán.

Hlavním omezením kvalitativního modelování je, že vygenerované odpovědi v podobě scénářů jsou vždy pouze kvalitativní povahy. Je ovšem zřejmé, že podobně jako u fuzzy modelu, který není schopen generovat odpovědi na dotazy, pro které v sobě nemá implicitně uloženy údaje, nemůže kvalitativní model na základě kvalitativních vstupů generovat kvantitativní výsledky.

6. PŘÍNOS DISERTAČNÍ PRÁCE

6.1 PŘÍNOS PRO TEORII

Za velmi významné přínosy považuji především tyto:

- Byly zpřístupněny a komplexně zpracovány teoretické poznatky o podnikatelské etice z cizojazyčných zdrojů (anglických, německých, italských). Zvláštní pozornost byla přitom věnována současnému stavu podnikatelské etiky malých a středních podniků v České republice a v Itálii. Tento rozsáhlý soubor utříděných poznatků je dobrým východiskem pro další vědecké práce zaměřené na výzkum v podobné oblasti.
- Byly identifikovány příčiny negativních jevů spojených s nedodržením etických principů v podnikání a byla navržena opatření, která by měla vést ke zlepšení současné situace.
- Bylo provedeno ucelené shrnutí poznatků o malých a středních podnicích v Itálii a v České republice. Velká pozornost byla věnována zejména podmínkám, které jsou pro úspěšný rozvoj SMEs v obou zemích vytvářeny. Srovnání vnějších a vnitřních podmínek, v nichž se malé a střední podniky v České republice, budoucím členem Evropské unie, a v Itálii, která již členem unie je, nacházejí, představuje zajímavý podnět k zamyšlení a ke zvážení možných vývojových trendů u nás.
- Byly spojeny dvě prohibitivně vágní oblasti, a to problematika etického chování firem a jejich ekonomická výkonnost. Tato problematika byla zpracována netradiční metodou, tj. s využitím fuzzy logiky a kvalitativního modelování, které dávají zcela nový rozměr nefinančním oblastem firemních operací v souvislosti s predikcí jejich ekonomických výsledků.
- Prokázalo se, že i ve výzkumu obtížně kvantifikovatelných oblastí, k nimž etika bezesporu patří, lze s úspěchem aplikovat metody umělé inteligence. To otvírá a podporuje další možnosti využití fuzzy logiky a kvalitativního modelování v dalších oblastech, kde nejsou k dispozici přesná, objektivní, dobře strukturovaná a kvantifikovatelná data.
- Byl zpracován kvalitativní model, který umožňuje pochopit vzájemné vztahy mezi charakteristikami firem a vnějšími vlivy, které na firmy působí. Na základě těchto relací byly

vygenerovány scénáře možného vývoje, ze kterých plyne velmi úzká souvislost mezi etickým chováním firem a jejich ekonomickými výsledky.

6.2 PŘÍNOS PRO PRAXI

Za největší přínosy mé disertační práce pro praxi považuji tyto:

- Bylo zjištěno, že etice v podnikání se ani v Itálii ani v České republice stále nevěnuje dostatečná pozornost. Otevření tohoto tématu v této disertační práci je proto hotnotné, protože představuje významný stimul k diskusi o podnikatelské etice a k zavádění etických principů do českého podnikatelského prostředí.
- Bylo prokázáno, že etický přístup k podnikání se kladně projeví na ekonomických výsledcích firmy. Byly shrnuty výhody, které má etické chování podniků pro jejich další rozvoj a finanční výkonnost, a tím byl dán impuls vedoucím pracovníkům k zamyšlení a k začlenění etických principů do vlastní firemní strategie.
- Disertace poskytla řadu praktických informací týkajících se podnikatelské etiky a nabídla množství zdrojů, ze kterých mohou manažeři při implementaci etických principů čerpat.
- Byl vytvořen komplexní fuzzy model, který lze prakticky použít k predikci finančních i nefinančních charakteristik firem. Zpracovaný fuzzy model mohou využívat například banky při hodnocení bonity a kredibility subjektů žádajících o úvěr, firmy při prověřování nových obchodních partnerů anebo investoři při svém investičním rozhodování.
- Vytvořený kvalitativní model je prakticky využitelný k simulaci budoucího vývoje firmy. Manažeři si pomocí tohoto modelu mohou například jednoduše ověřit, jaký dopad budou mít jimi přijímaná opatření na rozvoj firmy či jakým způsobem lze dosáhnou více žádoucího stavu.
- Důležitost aplikace etických principů v podnikání na jedné straně a zjištění nelichotivé situace v oblasti podnikatelské etiky na straně druhé by mělo být podnětem pro zařazení podnikatelské etiky do studijního plánu pro vzdělávání budoucích manažerů v této oblasti.

7 ZÁVĚR

Ekonomické výsledky podniků v souvislosti s dodržováním zásad podnikatelské etiky, to je problematika, která u nás dosud v žádné práci nebyla komplexně řešena. Vzhledem k pozornosti, které se etice v podnikání v současné době právem dostává, je však velmi pravděpodobné, že tato práce nezůstane osamocena, ale že bude následována celou řadou dalších výzkumů, zaměřených na odhalování souvislostí mezi etickým chováním podnikatelských subjektů a jejich ekonomickými výsledky.

V této práci bylo k popisu vzájemných vztahů mezi etikou a finanční výkonností podniků úspěšně využito kvalitativního modelování a fuzzy logiky, která je dostatečně flexibilní a může být aplikována i do obtížně kvantifikovatelných oblastí. Bylo zjištěno, že etické chování podniků má dlouhodobě skutečně pozitivní dopad na jejich ekonomické výsledky, avšak zdá se, že v českém podnikatelském prostředí si tuto skutečnost ještě mnoho firem neuvědomuje. Na druhé straně je třeba zdůraznit, že i zde již došlo k významnému zlepšení, srovnáme-li současnou situaci (2002/2003) se situací před 5-6 lety.

Česká republika se již úspěšně začlenila do celé řady západoevropských a mezinárodních struktur. Velmi brzy se stane plnoprávným členem Evropské unie. Jedním z aspektů, který bude pro konkurenceschopnost českých malých a středních podniků v rámci unie rozhodující, bude to, do jaké míry budou schopny si osvojit sociálně odpovědné chování a aktivně se podílet na ochraně životního prostředí a politice trvale udržitelného rozvoje.

8 BIBLIOGRAFIE

1. 2003-2005: L'AZIENDA ITALIA RICOMINCIA A CRESCERE. Unioncamere. www.starnet.unioncamere.it/intranet/Area-Terri/ITALIA/Documenti/Azienda-It/com_cap_2.doc
2. Agostini, A.: L'ETICA DEGLI AFFARI. Caffeuropa. 7/7/2001. www.peacelink.it/webgate/lavoro/msg00956.html
3. BANKROTŮ PŘIBÝVÁ. Konkursní noviny, 21. února 2003. www.konkurs.cz
4. BULLETIN D&B – HODNOCENÍ FIREM ČR A SR, PLATEBNÍ MORÁLKA, PLATEBNÍ RIZIKA ZEMÍ. Dun & Bradstreet, 9. ledna 2003. http://www.dbis.cz/sploc/press/press_release_0103.htm
5. D'Amato, A.: UN'ITALIA PIÙ MODERNA PER UN'EUROPA PIÙ FORTE. La competitività dell'Italia. Ricerca del Centro Studi Confindustria. Parma, 12-13 aprile 2002. www.confindustria.it
6. Deiana, G.: COME AVVENTURARSI NELL'ETICA APPLICATA. Il Giardino dei Pensieri - Studi di Didattica empirica della Filosofia. www.ilgiardinodeipensieri.com/analias/deiana1.htm
7. Di Torro, P.: L'ETICA NELLA GESTIONE D'IMPRESA. Cedam, Padova. 1993.
8. DIZIONARI SIMONE ONLINE. www.simone.it/cgi-local/Dizionari
9. Dohnal, M., M. Starzak, M. Kerkovsky, J. Dohnalova, J. Vystrcil, R. Koivisto, M. Pokorny, M. Varnis, S. Parsons: A FUZZY UPGRADING OF INTEGRATED VAGUE MANAGERIAL AND ENGINEERING KNOWLEDGE. *International Journal of Production Economics*, Vol. 32, 1993, p.209-228.
10. Dohnal, M., Markesová, J.: PENETRATION OF MARKETS IN TRANSITION – FORMAL MODELS. *Business and Economic Development in Central and Eastern Europe: Implications for Economic Integration into Wider Europe*. Podnikatelská fakulta VUT Brno. Září 2001.
11. Dohnal, M.: A METHODOLOGY FOR COMMON-SENSE MODEL DEVELOPMENT. *Computers in Industry*, vol. 16, pp. 141 - 158, 1991.
12. Dohnal, M.: A QUALITATIVE APPROACH TO PATTERN IDENTIFICATION FOR FINANCIAL DATA MINING. *Journal of Computational Intelligence in Finance*, Vol. 5-6/1997, p. 27-36.
13. Dohnal, M.: COMPLETE LISTS OF SCENARIOS GENERATED BY QUALITATIVE MODEL USING EQUATIONLESS KNOWLEDGE. 1998.
14. Dohnal, M.: QUALITATIVE PARTIAL DIFFERENTIAL EQUATIONS AND THEIR REALISTIC APPLICATIONS. *COMPUTERS IN INDUSTRY*, vol. 20, pp. 209 - 217, 1992.
15. DRAFT OF COMMISSION RECOMMENDATION OF NOVEMBER 2001 AMMENDING RECOMMENDATION 96/280/EC CONCERNING THE DEFINITION OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES. European Commission, Brussels. 2001.
16. Dubois, D, Prade, H.: FUZZY SETS IN APPROXIMATE REASONING. In *Inference with Possibility Distributions, Fuzzy Sets and Systems*, Vol. 40. 1991. p.143-202.
17. Džbánková, Z.: RECENZE KNIHY A. RICHÁ: ETIKA HOSPODÁŘSTVÍ. *Marathon*, 4/2001, č. 33. (<http://marathon.eunet.cz/1250/01/mar014.htm>)
18. Fazio, A.: UN PASSAGGIO CRUCIALE PER L'ECONOMIA GLOBALE E PER L'ECONOMIA ITALIANA. Banca d'Italia. Agrigento, 25 gennaio 2003. www.bancaditalia.it/statistiche/raccolta_dscf.
19. Ferri, G., U. Inzerillo: FINANZA E INTERNAZIONALIZZAZIONE DELLE PMI MERIDIONALI. PRIMI RISULTATI DI UN'INDAGINE SU UN CAMPIONE DI IMPRESE MANIFATTURIERE. Confindustria, Comitato Centrale per il Mezzogiorno. Roma, febbraio 2002. www.confindustria.it
20. Fülöp, G., R.D. Hisrich, K. Szegedi: BUSINESS ETHICS AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN TRANSITION ECONOMIES. In *Journal of Management Development*, Vol. 19, No. 1, 2000, pp. 5-21. MCB University Press.
21. I FALLIMENTI IN ITALIA E IN EUROPA. www.kataweb.it/speciali/dnb/indice/fallimenti/index.html
22. INDAGINE SULLE PICCOLE IMPRESE ITALIANE. Confindustria. Parma, 16-17 marzo 2001. www.confindustria.it

23. Jirsa, T.: PRYČ S OPTIMISMEM. Finanční noviny, 23. září 2002. www.financninoviny.cz
24. Koráb, V.: PREDIKCE BANKROTŮ MALÝCH A STŘEDNÍCH FIREM. Disertační práce. Podnikatelská fakulta VUT. Brno. 1998.
25. Kovanicová, D., a kol.: FINANČNÍ ÚČETNICTVÍ V KONTEXTU SVĚTOVÉHO VÝVOJE. 2. vydání, Polygon, Praha, 1999. ISBN 80-85967-98-7.
26. L'EVOLUZIONE STRUTTURALE DEL COMMERCIO. www.confcommercio.it/heme/Centro-stu/COMMERCIO_2001.doc_cvt.htm
27. LE PREVISIONI DELL'ECONOMIA ITALIANA 2002-2003. www.confcommercio.it/home/Centro-stu/RAPPORTO-2002-2003.DOC_cvt.htm
28. Markesová, J., Dohnal, M., Putnová, A.: OBSERVING ETHICAL PRINCIPLES IN BUSINESS = A COMPETITIVE ADVANTAGE? 2003 European Applied Business Research Conference, Venice. 2003.
29. Markesová, J., Koráb, V., Dohnal, M., Brablík, D.: EINFLUSS DER WIRTSCHAFTSETHIK AUF DIE FINANZIELLEN ERGEBNISSE DER KLEINEN UND MITTERGROßEN LANDWIRTSCHAFTLICHEN BETRIEBE IN DEN POSTKOMMUNISTISCHEN LÄNDERN. Workshop zur Agrarentwicklung in Mittel- und Osteuropa. IAMO, Halle. 2003.
30. Markesová, J., Koráb, V., Dohnal, M., Putnová, A., Dohnal, M.: ETHICAL BEHAVIOUR AND POTENTIAL PROFIT. 10th Annual International Conference on Business and Economic Development in Central and Eastern Europe: Implications for Economic Integration into Wider Europe. Podnikatelská fakulta VUT Brno. Září 2002.
31. Markesová, J., Putnová, A., Koráb, V., Dohnal, M.: MUTUAL RELATIONS OF ETHICAL AND FINANCIAL ASPECTS OF HI-TECH ENVIRONMENTALLY ORIENTED COMPANIES. CD Proceedings, 15th International Congress CHISA, No. 1429. Praha. Srpen 2002.
32. NATALE 2002. L'ECONOMIA ITALIANA NEL 2002 E 2003. Conferescenti. www.conferescenti.it/indagini/natale2002/natale_economia.htm
33. Nellis, J.: THE WORLD BANK, PRIVATIZATION, AND ENTERPRISE REFORM IN TRANSITION ECONOMIES – A RETROSPECTIVE ANALYSIS. In *Transition*, by World Bank. Vol. 13, Number 3, May-June 2002.
34. Pivrnec, J.: FINANČNÍ MANAGEMENT. Grada Publishing, Praha, 1995. pp. 131-144. ISBN 80-85623-92-3
35. Pokorný, M.: KVALITATIVNÍ DIAGNOSTICKÁ SIMULACE SLOŽITÉHO PROCESU. Proc. AI'91, Praha 1991.
36. Pokorný, M.: UMĚLÁ INTELIGENCE V MODELOVÁNÍ A ŘÍZENÍ. Nakladatelství BEN – technická literatura, Praha 1996.
37. POLITICHE DI SVILUPPO DELLE PMI. FINANZIAMENTI ED AGEVOLAZIONI PER LE PMI. www.promozioneimpresa.it/giornale/articolo3.htm
38. POLITIKA PODPORY MALÉHO A STŘEDNÍHO PODNIKÁNÍ NA OBDOBÍ DO ROKU 2004. www.mpo.cz
39. PROSPECTIVE SOLUTION, a.s. Webové stránky. (www.prospective.cz/index1.htm)
40. Putnová, A., Dohnal, M.: TO BE OR NOT TO BE FAIR? PLAY THE GAME. EBEN Research Conference: *From Words to Deeds*, Lyon, June 2000.
41. Putnová, A.: ETIKA PODNIKÁNÍ V PRŮMYSLOVÉ OBLASTI V ČESKÉ REPUBLICE V TRANSFORMAČNÍM OBDOBÍ. Disertační práce. Podnikatelská fakulta VUT. Brno. 2000.
42. Režňáková, M.: PODNIKOVÉ FINANCOVÁNÍ. 1. vyd. PC-DIR – Nakladatelství, Brno, 1999. ISBN 80-214-1418-9.
43. Roland, G.: THE POLITICAL ECONOMY OF TRANSITION. In *Transition*, by World Bank. Vol. 13, Number 3, May-June 2002.
44. Roman, R.M., Hayibor, S., Agle, B.R.: THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL AND FINANCIAL PERFORMANCE. REPAINTING A PORTRAIT. *Business and Society*, Vol. 38, No. 1. March 1999.

45. Sacconi, L.: ETHICS, CORPORATE CULTURE AND ECONOMIC MODELLING. In P. Koslowski (Ed.): *Contemporary Economic Ethics and Business Ethics*, Springer-Verlag Berlin 2000. p.80-111
46. Seglin, J.L.: DO IT RIGHT. MBA Jungle. November 2001.
47. Stiglitz, J. E.: MORAL HAZARD AND TRANSFORMATION. http://www.leadership-forum.org/04_articles/mainframe.htm
48. STRUKTURÁLNÍ ASPEKTY RŮSTU VÝKONNOSTI EKONOMIKY ČR V ROCE 2000. Analýza ČSÚ. 2002. (www.czso.cz)
49. Štěpánková, O.: KVALITATIVNÍ SIMULACE A JEJÍ VYUŽITÍ. Proc. konf. Metody AI a ES, Praha 1989 [36]
50. Švejnar, J.: TRANSITION ECONOMIES: PERFORMANCES AND CHALLENGES. In *Transition*, by World Bank. Vol. 13, Number 3, May-June 2002.
51. Verschoor, C.C.: CORPORATE PERFORMANCE IS CLOSELY LINKED TO A STRONG ETHICAL COMMITMENT. *Business and Society Review*, Volume 104, Issue 4, Winter 1999. New York. pp. 407-415
52. WWW.EUROPA.EU.INT/COMM/EUROSTAT/
53. ZÁKON O KONKURZU A VYROVNÁNÍ. Zákon č. 328/1991 Sb.
54. Zimmermann, H.J.: FUZZY SETS THEORY AND ITS APPLICATIONS. Kluwer-Nijhoff, Amsterdam. 1986.
55. ZPRÁVA O VÝVOJI MALÉHO A STŘEDNÍHO PODNIKÁNÍ A JEHO PODPOŘE V ROCE 2001. www.mpo.cz

Životopis

Jana Markesová
Grohova 54, CZ-602 00 Brno
E-mail: jmarkes@hotmail.com

Osobní informace

Datum a místo narození: Brno, 30. prosince 1973
Národnost: česká
Jazykové znalosti: itaština, angličtina, němčina, francouzština, holandština

Vzdělání

1998 – 2003 Postgraduální studium v oboru Ekonomika a řízení podniku na Podnikatelské fakultě VUT v Brně; SDZ složena v listopadu 2002, disertace obhájena v květnu 2003
1997 (září) - 1998 (únor) Speciální kurz pro business advisors spojený se stáží v obchodních komorách (v rámci projektu Phare Partnership), IFOA (školicí institut italských obchodních komor), Reggio Emilia, Itálie
1992 - 1997 (červen) Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, obor angličtina - němčina, státní závěrečná zkouška složena 10.6.1997
1988 - 1992 Gymnázium Lerchova 63, Brno; maturitní zkouška (čeština, matematika, němčina, angličtina)

Jiné kvalifikace a schopnosti

1996 Kurz "Obchodní právo a vztahy související" na Právnické fakultě MU v Brně
1994 Průvodcovský kurz a zkouška opravňující k výkonu činnosti průvodce cestovního ruchu
1992 Řidičský průkaz skupiny B
Psaní na stroji a práce s počítačem (WORD, AMIPRO, EXCEL, POWER POINT, ACCESS, internet a e-mail, základy kreslení v AutoCADu)

Odborná praxe

2000 (srpen) – současnost Obchodní ředitelka firmy Atomo Projekt s.r.o. zabývající se zahraničním obchodem v oblasti strojírenství
1998 (srpen) – 2000 (červenec) Obchodní ředitelka firmy Atomo s.r.o. zabývající se zahraničním obchodem v oblasti strojírenství
1998 (únor) – 1998 (červen) Poradce v Centru pro mezinárodní hospodářskou spolupráci při Podnikatelské fakultě VUT Brno
1998 (leden - únor) Stáž v obchodní komoře v Reggio Emilia, Itálie
1990 – 1998 Tlumočnice na různých odborných akcích (kongresy, semináře, veletrhy)
1995 (duben) – 1998 Průvodkyně německy, anglicky a italsky mluvících skupin
1994 - 1995 Tlumočnice a překladatelka technické němčiny a angličtiny pro Jihomoravskou plynárenskou, a.s. Brno
1990 - 1997 Učitelka němčiny na soukromé jazykové škole v Brně (Jazyková laboratoř)